

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA**

EGLĖ NORMANTAITĖ

**APLINKOS PROJEKTŲ ES FINANSAVIMO
NAUDOS VERTINIMAS KRIZĖS KONTEKSE**

Magistro baigiamasis darbas

**Vadovė
Prof. dr. E. Martinaitytė**

VILNIUS, 2010

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETAS
BANKININKYSTĖS IR INVESTICIJŲ KATEDRA**

**APLINKOS PROJEKTŲ ES FINANSAVIMO
NAUDOS VERTINIMAS KRIZĖS KONTEKSE**

**Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas
Studijų programa 62404S109**

Recenzentas

**Vadovė
Prof. dr. E. Martinaitytė**

**Atliko
VSEmns9-01 gr. stud.
E. Normantaitė
2010 12 21**

VILNIUS, 2010

TURINYS

SANTRUMPOS	4
PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS.....	5
LENTELIŲ SĄRAŠAS.....	6
ĮVADAS	7
1. APLINKOSAUGOS VAIDMUO GLOBALIZACIJOS PROCESĖ	9
1.1. Globalizacijos ir aplinkosaugos sąsajos	9
1.2. Aplinkosaugos vieta ekonomikos sistemoje.....	13
1.2.1. ES struktūrinių fondų parama Lietuvos aplinkosaugos sektoriui.....	17
1.3. Ekonominės krizės įtaka aplinkosaugos projektų įgyvendinimui globalizacijos kontekste	21
2. APLINKOSAUGOS PROJEKTŲ FINANSAVIMAS EKONOMINIO NUOSMUKIO METU.....	32
2.1. Aplinkos projektų valdymo agentūros vaidmuo įsisavinant struktūrinius fondus	32
2.2. Aplinkos projektų valdymo agentūros įgyvendinamų projektų nauda.....	35
2.3. Aplinkos projektų valdymo agentūros veiklos efektyvumas	40
3. APLINKOSAUGOS PROJEKTŲ FINANSAVIMO TYRIMAS	41
3.1. Tyrimo metodologija ir problemos identifikavimas.....	41
3.2. Aplinkosaugos projektų finansavimas pagal apskritis	43
3.3. Sanglaudos skatinimo veiksmų programa	43
3.4. Ekonominio nuosmukio įtaka lėšų įsisavinimui.....	51
3.5. Aplinkos projektų atsipirkimo galimybės	59
IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS	63
LITERATŪRA	66
ANOTACIJA.....	69
ANOTATION	70
SANTRAUKA	71
SUMMARY	72
PRIEDAI	73

SANTRUMPOS

- ES – Europos Sąjunga
- BNP – Bendrasis nacionalinis produktas
- BVP – Bendras vidaus produktas
- ES SF – Europos Sąjungos Struktūriniai fondai
- ESF – Europos socialinis fondai
- ERPF – Europos regioninės plėtros fondas
- EŽŪOGF – Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondas
- ŽF – Žuvininkystės fondas
- ŽOFI – Žuvininkystės orientavimo finansinis instrumentas
- BPD – Bendrasis programavimo dokumentas
- ISPA – prieš įstojant į Europos Sąjungą Struktūrinės politikos instrumentas (Instrument for Structural Policies for Preaccession)
- EIB – Europos investicijų bankas
- APVA – Aplinkos projektų valdymo agentūra

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

Pav. 1. Žmogaus gerovės kūrimas	24
Pav. 2. Apibendrinta rekomenduojamų strateginių prioritetų, įgyvendinimo kryptių ir žmogaus gerovės veiksnių ryšių diagrama	25
Pav. 3. Krizės valdymo modeliai	30
Pav. 4. Projektų nauda pagal grupes	36
Pav. 5. 2004 – 2006 m. ir 2007 – 2013 m. mokėjimų dinamika (įvertinant laikinojo finansavimo mokėjimus)	38
Pav. 6. Pagrindiniai Lietuvos BPD 1.3 priemonės tikslai ir uždaviniai	39
Pav. 7. Pagrindiniai Aplinkos projektų valdymo agentūros veiklos rodikliai	40
Pav. 8. Vietinė ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas bei pritaikymas turizmo plėtrai	44
Pav. 9. Aplinkos ir darnaus vystymosi prioriteto finansavimas	45
Pav. 10. Projektų įgyvendinimo sritys	51
Pav. 11. Biržų savivaldybės projektų mokėjimai	53
Pav. 12. Pasvalio savivaldybės projektų mokėjimai	54
Pav. 13 Rokiškio savivaldybės projektų mokėjimai	55
Pav. 14. Joniškio savivaldybės projektų mokėjimai	56
Pav. 15. Šiaulių savivaldybės projektų mokėjimai	56
Pav. 16 Telšių savivaldybės projektų mokėjimai	57
Pav. 17. Akmenės savivaldybės projektų mokėjimai	57
Pav. 18. Vilniaus savivaldybės projektų mokėjimai	58

LENTELIŲ SĄRAŠAS

Lentelė 1 Aplinkosaugos vieta bendroje kraštovarkos sudėtyje	16
Lentelė 2 Agentūros funkcijos administruojant Sanglaudos ir Struktūrinių fondų lėšas.....	32
Lentelė 3 Analizėje naudojamos sąvokos	42
Lentelė 4 Įgyvendinamų projektų skaičius kiekvienoje apskrityje.....	43
Lentelė 5 Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimas ir plėtra	45
Lentelė 6 Lietuvos apskritys pagal gyventojų skaičių	46
Lentelė 7 Atliekų tvarkymo sistemos sukūrimas	47
Lentelė 8 Vidutiniai statybos sąnaudų kainų pokyčiai	48
Lentelė 9 2007-2013 metų projektų įsisavinimas	49
Lentelė 10 PESTEL ANALIZĖ (Aplinkos veiksniai, turintys įtakos aplinkos projektų įgyvendinimui)	50
Lentelė 11 Investicijų finansinių charakteristikų prognozių palyginimas	61
Lentelė 12 Investicijų socialinių- ekonominių charakteristikų prognozių palyginimas	61

ĮVADAS

Mokslinis darbo aktualumas. Kiekvienoje valstybėje yra daugelis aktualių temų, sričių, viena iš jų – aplinkosauga. Kalbėdami apie ją, turime pastebėti, kad investicijos į aplinkosaugą atsiperka nepastebimai ir ilgainiui, todėl įvairių su aplinkosauga susijusių investicinių projektų įgyvendinimas – daug dėmesio reikalaujanti sritis. Kadangi globalizacijos procesai pasaulio ekonomikoje intensyvėja, o pati globalizacija apima vis daugiau veiklos sričių, tai palietė ir aplinkosaugą. Esant tokioms aplinkybėms, kai šalis sieja stiprūs ekonominiai saitai ir jos tampa priklausomos viena nuo kitos, iškyla grėsmė, jog vienos šalies ekonominis nuosmukis gali neigiamai paveikti kitų valstybių ekonominį klimatą. 2007-tais kilusi krizė parodė, kaip tampriai yra apraizgytas pasaulis finansinių ryšių tinklu, už Atlanto prasidėjusi finansų sistemos krizė palietė ir Lietuvos infrastruktūros sritis.

Ekonominio nuosmukio metu vyriausybės bei verslo sričių sprendimai yra priimami daug jautriau ir sukelia didesnę rezonansą rinkoje nei įprastu verslo ciklo kilimo periodu. Taip pat nuosmukio metu reikia iš naujo įvertinti silpnąsias ir stipriąsias šalies ekonomikos grandis siekiant efektyviau jas išnaudoti ir nesukelti ekonomikos griūties. Pagrindinė darbo kryptis – Lietuvoje įgyvendinami aplinkosaugos projektai ir jų finansavimas. Pirmieji aplinkosaugos projektai buvo pradėti finansuoti dar prieš Lietuvai įstojant į Europos Sąjungą (ES), kurių tikslas – padėti šalims pasiekti išsivysčiusių ES valstybių lygį ir užtikrinti socialinę piliečių gerovę. Besibaigiant seniesiems projektams Europos Komisijos sprendimu pasirašyta nauja 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos veiksmų programa, kur buvo kuriama efektyvesnė projektų administravimo tvarka su tikslu, kuo sėkmingiau įgyvendinti aplinkosaugos projektus ir pagerinti įsisavinamo rodiklius. ES parama padengia tik dalį projektų vertės, tuo tarpu likusi turi būti finansuojama vykdančiosios įstaigos, tad dabartinėmis ekonominėmis sąlygomis, kai daugelyje valstybių prasidėjęs ekonominis nuosmukis, iškilo begalė klausimų, kaip sėkmingai įsisavinti visas jai skirtas ES paramos lėšas, laikytis numatytų įgyvendinimo terminų ir išvengti egzistuojančių problemų? Finansinės krizės metu įsisavinti aplinkosaugai skiriamas lėšas yra ypatingai svarbu, nes šios investicijos gali paspartinti ūkio atsigavimą, dėl to reikia efektyviai išspręsti problemas kylančias aplinkosauginių projektų finansavime.

Darbo mokslinė problema. ES finansavimas aplinkosaugos projektams sudaro dalį visų projekto įgyvendinimui reikalingų lėšų. Nors didžioji projekto sumos proporcija finansuojama ES lėšomis, projektą inicijuojanti savivaldybė ir jos įmonės turi pačios padengti dažniausiai nemažą likusią bendros sumos dalį. Augant ekonomikai reikalingos lėšos pritraukiamos be didelių sunkumų, tačiau recesijos laikotarpiu pasikeitusi bankų paskolų politika, bei mokumą

pakoregavusi paramos gavėjų sudėtinga finansinė situacija stabdo ES finansuojamų projektų įgyvendinimą. Svarbu paminėti, kad pasikeitusi ekonominė situacija verčia finansavimo klausimus spręsti ir darbus atliekančias įmones, kurie negavę lėšų neturi galimybės laiku užbaigti darbus. Be to, Lietuvoje visuomenė iki šiol per mažai informuojama apie aplinkos problemas, faktorius įtakojančius aplinką bei jos išsaugojimą. Pagrindinė šiame darbe nagrinėjama problema: kaip finansinė krizė paveikė aplinkosaugos projektų finansavimą.

Tyrimo objektas. Lietuvos aplinkosaugos projektų finansavimas.

Darbo tikslas. Išanalizuoti finansinės krizės poveikį aplinkosaugos projektų finansavimui.

Darbo uždaviniai.

1. Išanalizuoti globalizacijos poveikį aplinkosaugai.
2. Pateikti ES politikos pagrindines nuostatas dėl ES struktūrinės paramos programos aplinkosaugos projektams.
3. Išanalizuoti finansinės krizės veiksnius, įtakojančius Lietuvoje įgyvendinamiems aplinkosaugos projektams
4. Parengti tyrimo metodologiją, kurios pagalba bus įvertinti aplinkosaugos projektų nauda
5. Iškelti hipotezes ir įsitikinti ar daromos prielaidos yra teisingos ar klaidingos.
6. Įvertinti įgyvendinamus aplinkosaugos projektus, jų plėtros galimybes finansinės krizės sąlygomis.

Darbo metodai: magistriniame darbe buvo naudojami šie tyrimų metodai

1. mokslinės literatūros ir kitų šalių (LR ir ES teisinių dokumentų ir norminių aktų) analizė;
2. Statistinių duomenų analizė, sintezė, palyginimas;
3. Finansinių ataskaitų analizė;
4. Hipotezių tikrinimas, rezultatų apibendrinimas.

Darbo struktūra. Darbą sudaro įvadas, kuriame pabrėžtas darbo aktualumas, problema, tyrimo objektas, darbo tikslas bei uždaviniai, taip pat pristatyti darbo metodai, teorinė, praktinė dalys. Teorinėje darbo dalyje analizuojamas globalizacijos vaidmuo aplinkosaugai, jos projektams ekonominės krizės kontekste, taip pat pateikiamos globalizacijos bei aplinkosaugos sąsajos. Praktinėje darbo dalyje įvertinami įgyvendinami aplinkosaugos projektai, jų plėtros galimybės finansinės krizės sąlygomis. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, bei rekomendacijos, literatūros sąrašas bei priedai.

1. APLINKOSAUGOS VAIDMUO GLOBALIZACIJOS PROCESĖ

1.1. Globalizacijos ir aplinkosaugos sąsajos

Globalizacija kaip ir kiekvienas reiškinys, tiek ekonomikoje, tiek politikoje, moksluose, kultūroje, technologijose, turi tiek teigiamų, tiek neigiamų pusių. Tačiau tinkamai pasinaudojus jų suteikiamomis galimybėmis, mokslo ir technologijų pažanga augantys ryšiai tarp šalių gali sudaryti tvirtą branduolį pasaulio šalių ekonomikos augimui. Manyti, kad globalizacijos poveikis yra neefektingas yra neteisinga, o bandyti apsisaugoti nuo jo – ekonomiškai nenaudinga. Globalizacija yra neišvengiamas procesas – kurio vis tiek nesustabdysi, todėl geriausia kiek įmanoma daugiau pasinaudoti jos privalumais bei sumažinti galimas neigiamas pasekmes (V. Snieška, D. Bernatorytė, V. Kavaliauskienė, 1992). Globalizacija, kaip reiškinys egzistuoja gana seniai, nors globalizacijos sąvoka, kaip jau buvo minėta, atsirado tik XX a. viduryje. Visais laikais tarp valstybių ir tautų vyko bendradarbiavimas ekonominėje, politinėje, kultūrinėje, mokslinėje ir kitose srityse, o tai reiškia, kad vyko ir didesni, ar mažesni globalizacijos procesai. Šiuo požiūriu globalizacija yra teigiamas reiškinys ir sveikintinas procesas. Pavojaingas šis reiškinys tampa tuomet, kai globalizacija transformuojasi į globalizmą, kai žmogus pats būdamas netobulas tariasi galįs sukurti tobulą pasaulio valdymo sistemą, tai yra “naują pasaulio tvarką”, kurią įgyvendintų „viena pasaulinė vyriausybė”.

Globalizacijos terminas itin didelę svarbą įgijo praėjusiame, 20-tame šimtmetyje, kartu su sparčiai besivystančiomis komunikacijų technologijomis. Terminu populiarėjimo vaizdavimui M. Waters (2001) pasitelkė JAV Kongreso bibliotekoje publikuojamų straipsnių su pavadinime esančiu žodžiu „globalizacija“ skaičių. Nuo 1987 iki 1994 metų, rastų įrašų skaičius siekė vos 34, o 2000 metų vasarį jau – 384 egzemplioriai. J. A. Scholte (2000) pateikia kelis globalizacijos apibūdinimus.

- Pirmoji tai globalizacijos sąvoka, dažniausiai vartojama kaip internacionalizacija. Ji nusako išaugusią priklausomybę ir susietumą tarp žmonių, gyvenančių skirtingose šalyse. Didesni tarptautinės prekybos mastai bei tarptautinių kompanijų plitimas paskutiniaisiais dešimtmečiais taip pat sutapo su naujo termino populiarumo augimu. Būtent dėl šių priežasčių globalizacija tapatinama su internacionalizacija.

- Antroji globalizacijos sąvoka įvardijama kaip liberalizacija. Šio tariamo sinonimo vartojimas plačiau paplitęs tarp neoliberalų. Terminai siejami dėl prekybos barjerų naikinimo ir laisvos žmonių, prekių bei finansų judėjimo sistemos kūrimo. Europos Sąjunga yra puikus liberalizacijos pavyzdys.

- Trečioji globalizacijos samprata siejama su universalizacija. Įvardijamas kultūrų maišymasis, populiacijų judėjimas į tolimus pasaulio kampus bei adaptacija juose.

Iškart po šiais apibūdinimais J. A. Scholte (2000) pateikia ir kritiką tokioms globalizacijos termino atsiradimo priežastims, nurodydamas procesų analogus ankstesniuose amžiuose. Taigi, nors kilmė nėra aiški ir dažnai tiesiog laikoma, jog tai tik puikiai prigijusi frazė, bendrai terminas nusako išaugusį produktų, paslaugų, kapitalo, žmonių bei informacijos judėjimą tarp valstybių. Šiame darbe nagrinėjamai problemai aktualiausia yra globalizacija – liberalizacijos sąvokos kontekste, t.y. laisvas kapitalo judėjimas tarptautinėje terpėje, o globalizacijos ribos susiaurinamos iki Europos Sąjungos teritorijos.

Apibūdinant globalizaciją bendrai, neišskiriant sričių kuriose ji pasireiškia, galima būti ją charakterizuoti kelias bruožais:

- Judrumo didėjimas, plėtra: ištekliai, subjektai, kurie anksčiau buvo laikomi susietais tik su konkrečia geografine ar fizine vieta, tampa judrūs. Kitų valstybių gyventojams buvo neprieinamos, o dabar gali judėti ir pasiekti neribotą, suinteresuotą asmenų ratą.

- Judėjimo, tai išteklių (informacijos, žinių, materialinių, žmogiškųjų išteklių, finansinių, kultūrinių, dvasinių) perkėlimas tarptautiniu mastu iš vienos vietos į kitą.

- Tai fizinių, finansinių, teisinių, kalbinių bei ekonominių kliūčių nykimo. Kaip pavyzdį pateiksiu analizuojamai darbo temai aktualius ekonominių kliūčių nykimo atvejus, tai nyksta muitai, ekonominiai varžtai, įmonių veiklos ribojimai, protekcionizmas nyksta; įmonių veiklos sąlygos liberalizuojamos.

- Pasiiekiamumo augimas: mažėja geografinių apribojimų, susijusių su išteklių naudojimu (naudingos iškaskenos transportuojamos po visą pasaulį; anksčiau tą ribojo didelės gabenimo išlaidos), iš teisinių kliūčių kaip išimtinės platinimo privilegijos, iš socialinių kliūčių – naujovės, dėl didesnio išsilavinimo vaidmens vis labiau visame pasaulyje plinta naujovės.

Pasaulio ekonomikoje globalizacija nusako pokyčius pasaulio ir regionų ekonomikoje, kylančius dėl laisvo kapitalo judėjimo, intensyvios tarptautinės prekybos, kultūrinių ir kitokių mainų. Europos Sąjunga, tai vienas iš vykstančių globalizacijos procesų, jos tikslas yra sukurti stiprų bei lankstų ekonominį regioną. Šalys – narės joje, bendrai sprendžia prekybos, finansų, migracijos, teisinius bei plėtros klausimus. Pagrindinė problema su kuria susiduria ES, yra tautų dinamiškumas. Į sąjungą įstojusios šalys skiriasi kultūra, produktyvumu, valiuta, ekonominiu dydžiu ir kitais rodikliais. Tokie skirtumai kelia grėsmę Europos Sąjungos bendram stabilumui, dėl to yra siekiama suvienodinti šalių-narių išsivystymo bei integracijos lygį (I. Begg, J. Draxler, J. Mortensen, 2008).

D. Rae ir M. Sollie (2007) pažymi, jog globalizacija gali būti ne tik grėsmė, bet ir galimybė šalių gerovei, priklausomai nuo jų prekybos balanso, ekonominės būsenos ir reguliavimo

sistemos. 2007 metais jie atliko tyrimą siekdami įvertinti labiausiai globalizacijos pažeidžiamas Europos Sąjungos šalis. Autoriai daro prielaidą, jog susitvarkyti su globalizacija, reiškia susitvarkyti su permainingomis, dėl to šalių pažeidžiamumo kriterijai siejami su produktų bei darbo jėgos rinkų lankstumu, gerai organizuotu darbo rinkos palaikymu, inovacijomis, gerai išvystyta kapitalo rinka. Jų pateikiamose išvadose teigiama, kad Vakarų Europos šalims globalizacija yra labiau galimybė nei grėsmė, kai tuo tarpu Pietų ir Rytų Europos šalims priešingai, taip pat pastarosioms rekomenduojamos struktūrinės pertvarkos, kad gebėtų lengviau absorbuoti pokyčius ir konkuruoti tarptautinėse rinkose.

Dar 2000 metais, siekiant sustiprinti ES konkurencingumą bei orientuojantis iš esmės į regionų darbo rinkos optimizavimą, pasirašyta Lisabonos strategija. Lisabonos deklaracijoje (2000) įvardijama, jog „Europos Sąjunga per ateinančią dešimtmetį turi tapti konkurencingiausia, žiniomis grįsta ekonomika pasaulyje, gebanti išlaikyti pastovų augimą kartu su geresnėmis darbo vietomis bei stipresne socialine sanglauda“. Lisabonos strategija siekta įgyvendinti produktyvumo kėlimą, investuojant į švietimą, mokslo tyrimų skatinimą, darbuotojų kvalifikacijos kėlimą bei aplinkosaugą. Tai atspindi Gary S. Becker (1993) išdėstyta požiūrį, kur jis sulygina žmogiškuosius išteklius su gamyklomis bei mašinomis: į žmones taip pat galima investuoti (per švietimą, apmokymus, sveikatos priežiūrą), tada įplaukos dalinai priklauso nuo turimų žmogiškųjų išteklių grąžos normos. Tai reiškia, jog gerinant žmonių aplinką bei žinių lygį, netiesiogiai yra sukuriama didesnė skaitinio pavidalo grąža.

D.P. Dion (2005) nagrinėdamas Lisabonos strategijos sunkumus išskiria globalizaciją bei pažymi naujųjų ES narių įstojimo reikšmę. Siekis suvienodinti ES-15 narių išsivystymo lygius pirmąjį LS (Lisabonos Strategijos) penkmetį neatnešė lauktų rezultatų, o prisijungusios valstybės naujokės iškeltų iššūkių siekį pavertė dar labiau problemišku – ES plėtra lėmė jos gyventojų skaičiaus išaugimą 20%, tuo tarpu bendras ES BVP pakilo vos 5%.

Profesorius Charlez Wyplosz (2010) Lisabonos strategijos skeptikas, pateikia kritikos dėl šio vis dar labiau politinio aparato efektyvumo. Pirmiausia, strategijos šalininkų teigimu, tarptautinių grupių spaudimas funkcionuoja kaip vidinių grupių spaudimo atsvara, tačiau C. Wyplocz argumentuoja, jog tai yra naivus požiūris, kadangi šalių politikai pirmiausia remis savo rinkėjų, o ne visos Europos bendruomenės interesų, vien dėl siekio išlaikyti postus. Antra – yra teigiama, jog Lisabonos strategija suteikia palankią terpę šalių vadovams bei vyriausybėms keistis informacija apie vykdomas struktūrines reformas ir teikti rekomendacijas vienos kitoms. Anot C. Wyplocz, faktas, jog tokių ataskaitų yra pateikta labai daug, bet šalys nepasiekė strategijos tikslų, rodo, kad arba šiais kanalais pateikiama informacija yra nenaudinga, arba šalių vadovybės yra nemotyvuotos imtis struktūrinių pertvarkų. Galiausiai profesorius paprieštarauja ir vyraujančiam įsitikinimui, jog nors ir pilnai neįgyvendinanti tikslų, strategija funkcionuodama

toliau žalos nedaro. Pasak jo, tai yra stambus biurokratinis aparatas, kurio išlaikymas reikalauja daug lėšų, tad Lisabonos strategija yra nuostolinga ir jos reikia atsisakyti.

Nepaisant nepasiektų rezultatų, bei sulaukiamos kritikos, 2005 metais Lisabonos strategija buvo atnaujinta, 2007 metais patvirtinta, o 2009 metų gruodžio 1 d., jau pasirašius visoms ES šalims narėms įsigaliojo kaip Lisabonos sutartis. Esminė atnaujinimo dalis, tai Europos Parlamentui suteiktos galios. Vienintelė tiesiogiai renkama ES institucija 40-tyje naujų sričių įstatymus priima kartu su ES Taryba. Tokiu būdu yra sumažinama atskirtis tarp ES leidžiamosios valdžios bei ES piliečių, sustiprinama demokratinė santvarka. Įstojus naujoms narėms Europos Sąjungos šalių skirtumai ir problemos tapo dar kontrastiškesni, dėl to ES instancijose atsirado chaotiškumas dėl sprendimų priėmimų. Tai lėmė kitą svarbų sutarties aspektą, - aiškiau suformuluotos atsakomybės sritys. Tapo aišku, kurie klausimai yra sprendžiami valstybių, o kurie Europos Sąjungos lygmenyje.

Europos Sąjungos institucijų funkcionavimas ir jų vykdoma politika daugeliu atžvilgiu gali būti vadinama globalizacijos valdymu („managed globalization“), terminu kurį pirmą kartą 1990 metais pavartojo Europos prekybos komisijos narys P. Lamy. Išsamiau ES globalizacijos valdymo mechanizmus tyrė W. Jacoby ir S. Meunier priėjo išvados, jog ES vykdoma politika yra kontraversiška ir vienoje srityse pažabodama globalizaciją, kitose stipriai paskatina jos plėtrą. Nors ES siekia išlaikyti tautų įvairovę, sukurta bendra rinka neišvengiamai lemia žmonių bei kultūrų migraciją. Lisabonos Strategija, dabar jau – Lisabonos Sutartis, svarbi tuo, jog apima ir koordinuoja didžiąją dalį ES globalizacijos procesų, ypač didelį dėmesį skirdama aplinkos apsaugai.

Dėl žmogaus veiksmų ypatingai komplikuota ir aktuali ekologinė situacija kelia didelių reikalavimų ne tik mokslui, bet ir žmogaus moralei. Vis labiau mes įsisąmoniname ekologijos svarbą, o tai kviečia ir net reikalauja, keisti vertybinę nuostatą gamtos atžvilgiu. Žmogaus santykis su gamta tai yra laisvės ir atsakomybės derinys. Ekologinio nestabilumo sąlygomis bręsta dorovinio bendravimo su gamta poreikis. Šį poreikį akivaizdžiai rodo tas faktas, kad bendrojoje dorovės kategorijų sistemoje iškilo ekologinė etika, siekianti išryškinti naujas žmonijos vertybines orientacijas, kurios įkvėptų saugoti gamtos įvairovę, skatintų žvelgti į Žemę kaip unikalią ekosistemą, pastūmėtų naujai traktuoti žmogaus vietą gamtoje, paragintų žmones apdairiai ir atsargiai elgtis su įvairiomis gyvybės formomis. Dar XVII amžiuje prigimtinių teisių koncepciją parengė J. Locke'as. Jis manė, kad kiekvienas žmogus, neatsižvelgiant į rasę, lytį, turi prigimtines teises į gyvenimą, laisvę, sveikatą, laimės siekimą. Šios teisės skiriasi nuo juridinių teisių, kurios turi visų pripažintą teisinį ir moralinį pagrindimą. Tačiau, pasak Locke'o, gamta neturi prigimtinių moralinių teisių. Šią Locke'o teoriją, praėjus trims amžiams, plėtodami aplinkosauginę teoriją ir praktiką, Vakarų ekofilosofai moralinių teisių teoriją išplėtė iki

natūralios gamtos ir jos objektų, gyviems ir negyviems gamtos objektams priskirdami prigimtinių, moralinių teisių kategoriją (J. Mackevičiūtė, S. Žičkienė. Gamtinių būtybių moralinių teisių neantropocentriniai etiniai argumentai // Problemos Nr.68, 2005). Technologinio proceso mastai, neišvengiami šių dienų civilizacijos veiksniai nebegali negriauti iki šiol vykusių ekologinių procesų Žemėje. Amerikiečių ekologo L. Brauno nuomone, “miestų ir pramonės atliekos pradėjo taip keisti gyvenamąją aplinką, orą, vandenį ir dirvožemį, – jog vis daugiau gresia faunai ir florai, kurios būtinos žmogaus egzistavimui (Brown L. The Bread Alone. New York: Preger, 1977).”.

Taigi dabartinėje mokslo ir technikos revoliucijos epochoje pasidarė nepaprastai sudėtingi ir svarbūs gamtos bei žmogaus sąveikos klausimai, sparčiai daugėjant gyventojų, intensyviai plėtojantis technikai, padidėjo žmogaus poveikis gamtai, įvairių gamtos išteklių naudojimas. Taip svarbia problema tapo galimo ir, be to, greito naudingų iškasenų, gėlo vandens, augalijos ir gyvūnijos išteklių išsekimo, gamtinės aplinkos užteršimo klausimai. Daugelyje pasaulio rajonų, ypač dideliuose pramonės centruose, gyvenamosios aplinkos užterštumas yra grėsmingas žmonių sveikatai.

1.2. Aplinkosaugos vieta ekonomikos sistemoje

Analizuojant aplinkosaugos vietą ekonomikos sistemoje, svarbiu tai, kad ES galioja vieni iš griežčiausių aplinkosaugos reikalavimų pasaulyje. Tai – ne vienerių metų darbas, jie buvo kuriami dešimtmečiais ir skirti įvairiausioms problemoms spręsti. Tokiu būdu šiandien pagrindiniai prioritetai yra kova su klimato kaita, biologinės įvairovės išsaugojimas, dėl taršos kylančių sveikatos problemų mažinimas ir atsakingesnis išteklių naudojimas. Svarbu tai, kad nors siekiama visų pirma apsaugoti aplinką, šių prioritetų įgyvendinimas gali prisidėti ir prie ekonomikos augimo, nes skatinamas naujovių diegimas ir įmonių veikla. Taigi šiuo metu pagrindinė aplinkosauginė problema yra klimato atšilimas, dėl kurio gali iš esmės pasikeisti daugelio valstybių, regionų žmonių gyvenimo būdas bei sąlygos. Daugiamečiai klimato stebėjimai rodo, kad per pastarąjį šimtmetį vidutinė pasaulinė oro temperatūra padidėjo 1 °C. Šį faktą taip pat patvirtina ir matematinis modeliavimas, kuris rodo, kad pasaulinis klimatas gali atšilti 1 – 5 °C, CO₂ koncentracijai padidėjus dvigubai, lyginant su priešindustriniu periodu. Šis padidėjimas šiuo metu yra didesnis negu du kartus. Toks klimato atšilimas gali sukelti negrįžtamus, turinčius didelę neigiamą įtaką mūsų civilizacijai, klimato pokyčius. Kad klimato atšilimo neįvyktų reikia laiku sumažinti neigiamą antropogeninį poveikį, iššaukiantį tokius klimato pokyčius.

Žmogaus antropogeninė veikla – tai sudėtingas daugelio veiksnių sąlygojamas procesas, kurį visiškai apibrėžti bei valdyti iki šiol niekas negali. Todėl šiuo metu yra mėginama spręsti įvairias aplinkosaugines problemas „bandymų ir klaidų“ būdu, t.y. išbandant įvairias poveikio priemones gerai nežinant, kokios gali būti jų pritaikymo pasekmės.

Aplinkos politika yra neatsiejama ES politikos, taigi ir ekonomikos, dalis. Pirmosios aplinkos sektoriaus nuostatos buvo suformuluotos pirmojoje Bendrijos aplinkos apsaugos veiksmų programoje, kuri priimta 1972 m. Bendrijos šalių viršūnių aukščiausio lygio susitikime Paryžiuje. Europos Bendrijos aplinkos apsaugos politikos tikslai buvo nustatyti Suvestiniu Europos aktu 1986 m. Asociacijos sutartyje, kurią Lietuva 1995 m. birželio 12 d. pasirašė su Europos Sąjunga (ES), „aplinka“ paminėta tarp penkių svarbiausių ir daugiausia dėmesio reikalaujančių sričių (aplinka, vidaus rinka, vartotojų apsauga, darbuotojų apsauga, konkurencija).

Integracijos į Europos Sąjungą metu aplinkos sektorius buvo vienas iš sudėtingiausių ir daugiausia lėšų reikalaujančių sektorių. Lietuva, tapusi pilnateise ES nare, įsipareigojo saugoti aplinką ir gerinti aplinkos kokybę. Šiuo metu bene didžiausias diskusijas ir ginčus dėl reikalavimų įgyvendinimo sukeliantis sektorius yra aplinka. Europos Komisijos duomenimis, apie 42% visų gaunamų skundų sudaro skundai, susiję su įvairių aplinkos apsaugos sričių reikalavimų įgyvendinimu. Susiklosčiusi situacija diktuoja būtinybę keisti vertybines žmonijos orientacijas ir pradėti ekologizuoti gamybos procesus, užuot tęsus gamtos ekonomizavimą. Nuo naujųjų laikų iki XX a. antrosios pusės buvo laikomasi nuostatos, kad žmogaus prisitaikymo prie gamtos mastą lemia iš jos paimtų medžiagų bei energijos kiekis, gamtos sukultūrinimas, palenkimas pramoniniams procesams.

Aplinkos sektorių sudaro šios pagrindinės sritys: horizontalieji klausimai, oro bei vandens kokybė, atliekų tvarkymas, gamtos apsauga, pramoninės taršos kontrolė, genetiškai modifikuoti organizmai (GMO), cheminės medžiagos, triukšmas, miškai bei statybų, architektūros, teritorijų planavimo ir urbanistikos klausimai. Aplinkos sektorius yra susijęs ir su daugeliu kitų sektorių, tokių kaip transportas, pramonė, energetika, žemės ūkis, sveikatos apsauga, ekonomikos augimas ir kt.

Aplinkosauga remiasi mokslu. Jai ypač svarbios tokios sritys, kaip biologija, miškininkystė, biogeobenologija, dirvotyra, geografija, geologija, chemija, medicina ir daugelis kitų.

Aplinkosaugos turinį sudaro oro, vandens, dirvožemio, žemės gelmių, augalijos, gyvūnijos, landšafto moksliskai pagrįstas, protingas naudojimas ir apsauga. Rūpinimasis oro ir vandens švarumu, dirvožemio derlingumu, miškais, augalijos ir gyvūnijos pasauliu - tai ne kas kita, kaip rūpinimasis žmogaus sveikata, jo darbo, buities, poilsio sąlygomis, kas pasiekama taupiai

naudojant žaliavas, energiją, įsisavinant atliekų neduodančias ar mažai atliekų duodančias technologijas.

Iš pirmo žvilgsnio labai paprastas „aplinkos“ terminas, pastaruoju metu nepagrįstai iš daugelio sričių išstūmęs „gamtos“ sąvoką kelia tam tikrų vartosenos ir sampratos sunkumų. Logiškiausias būtų toks apibrėžimas: aplinka yra žmogų supanti ir abipusiais ryšiais su juo susijusi negyvosios ir gyvosios gamtos bei antropogeninių teritorijos elementų visuma. Taigi sąvokos „aplinka“ ir „gamta“ savo prasmėmis nėra lygiavertės. „Aplinkos“ terminas Lietuvoje tapo populiarus dėl po nepriklausomybės atkūrimo besireiškiančios visuotinės Vakarų mėgdžiojimo tendencijos, kaip angliškojo „environment“ pakaitalas.

Apskritai „aplinkos“ terminas savo prigimtimi yra grynai ekologinis, savo prasme išreiškiantis supančios terpės arba namų sąvokas ir nurodantis privalomą kokio nors su ja sąveikaujančio objekto arba šeimininko buvimą. Čia glūdi ir fundamentalus ekosistemos kaip objekto (subjekto) ir jo aplinkos funkcinės sistemos supratimas. Tokia bendrapažintinė ekosistemos samprata yra daug platesnė už tradicinę biologijos mokslo rėmuose suformuotą jos sampratą ir atspindi ekologinį požiūrį, kaip vieną iš universalių šiuolaikinio tikrovės pažinimo metodų. Ypatingą vietą jame užima antropoekosistemos sąvoka, žyminti ekologinę sistemą, kurios centrinis organizuojantis elementas („šeimininkas,“) yra žmogus, o kiti su juo susiję gamtiniai ar antropogeniniai dariniai sudaro jo gyvenamąją aplinką („namus“). Būtent bendros žmonijos antropoekosistemos sudėtyje korektišku tampa ir apibendrintas žemiškosios aplinkos bei globalinis ar regioninis aplinkos apsaugos (aplinkosaugos) sąvokų vartojimas.

Vienas kertinių akmenų suprantant aplinkosaugą yra jos vietos bendroje krašto tvarkymo struktūroje išsiaiškinimas. Kraštotvarkos vidinėje sąrangoje galima išskirti du organizacinius pjūvius - pagal sprendimų pobūdį ir pagal veiklos kryptį. Pirmasis jų jungia socioekonominės prognozės, gamtonaudos, žmonių veiklos teritorinės santvarkos ir kraštovaizdžio formavimo sprendimo blokus, antrasis - aplinkos (teritorijos) naudojimo ir aplinkos apsaugos kryptis pateikta 1 lentelėje. Taigi aplinkosauga yra antroji kraštotvarkos pusė, limituojanti aplinkos naudojimo sprendimų vengimą. Ją taip pat galima apibrėžti kaip aplinkos kokybės, kraštovaizdžio ir biologinės įvairovės saugojimą, įsisavinant teritoriją, racionaliai naudojant jos išteklius, tai daugiau yra jau kraštotvarkos sritis, paprastai suvokiame kiek plačiau nei aplinkosauga.

Aplinkos planavimo, organizavimo ir vykdymo galimybės visada priklauso nuo visuomenėje priimtų ir naudojamų krašto tvarkymo principinių nuostatų visumos, t.y. realiai įgyvendinamos kraštotvarkos paradigmos. Pastaroji yra istorinis ir net regioninis reiškinys, todėl galima kalbėti tik apie tam tikrą laikmetį bei tam tikrą regioninę kultūrą atitinkančią žmogaus ir aplinkos santykių paradigmą. Pagaliau netgi toje pačioje šalyje įvairūs mokslo bei projektavimo

centrai, valstybinės institucijos kartais laikosi gana skirtingų principų tiek kraštotvarkoje apskritai, tiek aplinkosaugoje konkrečiai.

1 lentelė. Aplinkosaugos vieta bendroje kraštotvarkos sudėtyje

<i>Kraštotvarka</i>	<i>Socialinė-ekonominė prognozė</i>	<i>Gamtonauda</i>	<i>Veiklos teritorinė santvarka</i>	<i>Kraštovaizdžio formavimas</i>
Aplinkos naudojimas	Socialiniai poreikiai	Išteklių fondas	Apgyvandinimo sistema	Tvarkymo zonos
	Ekonominiai prioritetai	Naudojimo kryptys	Funkcijų lokalizavimas	Tvarkymo priemonės
Aplinkos apsauga	Poveikio aplinkai tendencijos	Ekologiniai limitai	Dislokacijos ekologinis reguliavimas	Struktūros ekologinis optimizavimas

Kaip matome, aplinkosauga apibrėžiama gana įvairiai, tačiau pagrindinis tikslas – išsaugoti mus supančią aplinką nusakomas vienareikšmiškai.

Rūpinimąsi aplinkosauga pirmiausia ši samprata siejasi su nevyriausybinėmis organizacijomis, žaliųjų judėjimais ir pan. tačiau tik nevyriausybiniis sektorius negali užtikrinti tinkamo dėmesio aplinkosaugai – tam būtinas komandinis darbas. Vyriausybė savo lygmenyje sprendžia daugelį su aplinkosauga susijusių problemų, formuoja aplinkosaugos politiką, aplinkosaugos užtikrinimo priemones, numato administracinę atsakomybę ir pan.

Aplinkos apsaugą Lietuvos Respublikoje valdo Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Aplinkos apsaugos ministerija, kitos įgaliotos valstybės institucijos.

1994 m. birželio 15 d. Lietuvos Respublikos Seimo priimtu įstatymu „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymo įgyvendinimo“ Nr. I - 486 buvo įsteigta Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministerija (Teisė, 1995).

Lietuvoje aplinkos apsaugos problemoms spręsti yra suformuota vieninga aplinkos apsaugos ministerijos struktūrinių padalinių sistema. Dalį minėtų problemų nagrinėja ir sprendžia aplinkos apsaugos ministerijos centrinis aparatas, kurį sudaro Bendrosios strategijos, aplinkos kokybės, kraštotvarkos ir biologinės įvairovės departamentai ir jiems pavaldūs skyriai. Svarbu paminėti, jog prie ministerijos veikia specializuotos tarnybos: jungtinis tyrimų centras, žuvų išteklių departamentas ir jiems pavaldūs struktūriniai padaliniai.

Taip pat įsteigti keturi aplinkos apsaugos ministerijai pavaldūs valstybiniai rezervatai, kurie vykdo ministerijos jiems pavestas funkcijas saugomose teritorijose.

Kitą dalį aplinkos apsaugos ministerijos funkcijų vykdo regionų aplinkos apsaugos departamentai bei jiems pavaldžios rajonų ir miestų aplinkos apsaugos agentūros (inspekcijos).

Aplinkos kokybės būklė Lietuvoje nuolat kinta. Šiems pasikeitimams turi įtakos bendros gamybos apimtys, naudojamų žaliavų ir kuro charakteristikų pokyčiai, pramonės ir žemės ūkio restruktūrizacija bei kiti faktoriai, į kurių veikimo pasekmes negalima neatsižvelgti realizuojant aplinkos apsaugos priemones. Nors aplinkos būklė lyginant su ankstesnių metų rezultatais pagerėjo, neteigtina, jog aplinkos apsaugos valdymo ir kontrolės srityje jau viskas padaryta. Dar reikia išspręsti daugybę klausimų, įgyvendinti valstybės aplinkos apsaugos strategiją.

Diskusijos apie ekonominį augimą ir aplinkos santykius trunka ilgus metus, jos yra daugiašakės, tarpdisciplininės, sudėtingos ir sunkiai išsprendžiamos. Klasikinės ekonomikos atstovas A. Smith pažangą vertino kaip nepertraukiamo ekonominio augimo užtikrinimą, stagnaciją laikydamas neperspektyvia būkle. Dauguma ekonomistų klasikų (T. Malthus, D. Ricardo, J. Mill) išreiškė mintį, kad visuomenė iš prigimties vystosi, o žmonijos valdomi gamtiniai išteklių yra riboti, lemia ekonominio augimo mastus. Suformuotas „mažėjančio ribinio rezultatyvumo dėsnis“ rodo, kad gamtiniai išteklių ir žemė jau XVIII a. buvo ekonominių diskusijų objektas. Neoklaikinės teorijos nepakankamai įvertino gamybos, vartojimo ir gerovės bei gamtinių išteklių ir ekologinių sistemų ryšius.

Visa žmonija ir kiekvienas žmogus yra gamtos dalis. Žmonių savijauta, gerovė ir gyvybinė veikla dažniausiai priklauso nuo gamtos. Gamta žmogui tiekia maistą, drabužius, energiją, statybines medžiagas. Gamtos išteklių sunaudojama kur kas daugiau negu įmanoma atnaujinti. Sunaudojami milžiniški kiekiai gamtinių medžiagų. Žmogaus veiklos mastas pamažu priligo gamtos procesų dydžiui.

1.2.1. ES struktūrinių fondų parama Lietuvos aplinkosaugos sektoriui

Kaip žinoma, regioninės politikos paskirtis – mažinti ekonominės ir socialinės gerovės skirtumus tarp regionų paskutiniaisiais dešimtmečiais buvo vienas svarbiausių ES rūpesčių. Nors ES regioninė politika tapo labiau regima nuo 1975 m. kai buvo įkurtas Europos regioninis plėtros fondas, tačiau galutinai suformuota buvo jau po 1989 m. reformų įgyvendinančių vieningą Europos aktą. Pastarasis patvirtino ekonominės ir socialinės sanglaudos tarp šalių narių principą ir šios reformos metu buvo įteisinti vadinamieji ES Struktūriniai Fondai (ES SF): Europos socialinis fondas (ESF), Europos regioninės plėtros fondas (ERPF), Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondas (EŽŪOGF) ir Žuvininkystės fondas (ŽF). Sanglaudos principą galutinai įtvirtino Maastrichto sutartis, po kurios, 1993 m. reformuojant SF, buvo papildomai įkurtas Sanglaudos fondas. Šis fondas kartu su keturiais Struktūriniais fondais ir sudaro

svarbiausius ES struktūrinės paramos ramsčius (Mačys, G. *ES struktūrinė parama Lietuvoje: pirmieji vertinimai*: Socialiniai tyrimai. Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2006).

1) **Europos socialinis fondas (ESF)** – įkurtas 1957 m. ir yra vienas iš ES struktūrinių fondų, įsteigtas siekiant mažinti skirtumus tarp įvairių ES valstybių narių ir regionų klestėjimo bei gyvenimo kokybės standartų ir šitaip skatinantis ekonominę ir socialinę sanglaudą. Europos struktūrinis fondas yra vienas iš svarbiausių ES augimo ir užimtumo strategijos elementų, kurio tikslas – tobulinti ES piliečių gyvenimą, suteikiant jiems geresnių įgūdžių ir geresnes darbo perspektyvas. Jo apimtis tikrai didelė. Šiems uždaviniams įgyvendinti 2007 – 2013 m. laikotarpiu valstybėms narėms ir regionams planuojama paskirstyti apie 77 milijardus eurų (*Europos socialinis fondas. Investicijos į žmones*. Liuksemburgas: Europos Bendrijų oficialiųjų leidinių biuras, Europos Bendrijos, 2007).

ESF paskirtis – užimtumo skatinimas Europos Sąjungoje. Jis padeda valstybėms narėms sudaryti sąlygas Europos darbo jėgai ir bendrovėms geriau pasirengti įveikti naujus pasaulinius iššūkius. Ši užimtumo strategija yra pagrindinė ES strategija, skirta užtikrinti Europos ir europiečių klestėjimą bei gerovę dabar ir ateityje. Šiame kontekste Europos užimtumo strategija sutelkia visas 27-ias valstybes nares dirbti drauge, stiprinant Europos gebėjimą kurti daugiau gerų darbo vietų ir suteikti žmonėms įgūdžių, reikalingų joms užimti. Tuo vadovaujasi ESF, leidžiantis Europos lėšas šiems tikslams įgyvendinti. (http://ec.europa.eu/employment_social/esf/discover/esf_en.htm)

Lietuvai iš šio fondo 2004 – 2006 metams skirta 176 mln. eurų, iš jų 163,81 mln. eurų

BPD 2 prioriteto „Žmogiškųjų išteklių plėtra“ priemonėms, likusioji dalis 5 prioriteto „Techninė pagalba“ priemonėms. Pagrindinės ESF veiklos sritys ateinantiems septyniems metams yra: darbuotojai ir jų įgūdžių lavinimas, parama įsidarbinant, mokslas ir profesinis lavinimas, moterys ir darbas, kova su diskriminacija, darbas grupėje, geresnės viešosios paslaugos, tarptautiniai projektai ir tinklai. (<http://www.visuomenei.lt/?id=2&pg=&nid=339> , žiūrėta 2010 10 11)

2) **Europos regioninės plėtros fondas (ERPF)** buvo sukurtas 1975 m. Jo užduotis – išlyginti regioninius skirtumus Europos Sąjungoje, stiprinti ekonominę ir socialinę sanglaudą, koreguojant regioninius netolygumus ir prisidedant prie regioninės plėtros. (<http://www.visuomenei.lt/?id=2&pg=&nid=339> , žiūrėta 2010 10 11)

ERPF parama teikiama atsižvelgiant į šiuos tris naujus regioninės politikos tikslus:

- konvergencijos;
- regioninio konkurencingumo ir užimtumo;
- Europos teritorinio bendradarbiavimo.

Lietuvoje ERPF teikia paramą investicijoms į infrastruktūrą, gamybinę aplinką, siekiant išsaugoti ar sukurti pastovias darbo vietas. Be to, remiamas smulkus ir vidutinis verslas ir vietinė plėtra. Lietuvai iš šio fondo 2004 – 2006 m. skirta 584 mln. eurų, iš jų daugiausiai 347,06 mln. eurų BPD 1 prioriteto „Socialinės ir ekonominės infrastruktūros plėtra“ priemonėms, 222,43 mln. eurų 3 prioriteto „Gamybinio sektoriaus plėtra“ priemonėms, likusioji dalis 5 prioriteto „Techninė pagalba“ priemonėms (<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l60018.htm>).

Šis fondas ir toliau dalyvauja teikiant paramą Lietuvai. 2007-2013 m. iš šio fondo planuojama skirti apie 3,44 mlrd. eurų. ERPF teikia regionams įvairią finansinę paramą. Pagrindinės Fondo investicijos yra skiriamos: investicijas į gamybą, siekiant sukurti ir išsaugoti ilgalaikes darbo vietas; investicijas į infrastruktūrą (keliai, telekomunikacijos, energetika) siekiant sujungti centrinius ES regionus su periferiniais; darbo vietų kūrimą bei paramą smulkiam ir vidutiniam verslui (įmonių konsultavimas, rinkos tyrimai, mokslo tyrimai).

3) Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondas (EŽŪOGF) – tikslas teikti paramą bendrajai žemės ūkio politikai ir žemės ūkio struktūrų tobulinimui. SF remia struktūrinius pokyčius žemės ūkyje, žemės ūkio produkcijos perorientavimą, papildomus ūkininkų verslus. Parama skiriama projektams, kurie yra skirti ūkių restruktūrizavimui, ūkių modernizavimui, nauju ūkininkavimo metodų diegimui, alternatyvioms veikloms kaimo vietovėse, parama miškininkystei.

EŽŪOGF kuris įsteigtas 1962 m. padalytas į du skyrius: Garantijų skyrių ir Orientavimo skyrių. Lėšų valdymui naudojamos dvi skirtingos finansinės sistemos, kurios yra decentralizuoto pobūdžio ir užtikrina, kad lėšos būtų panaudojamos efektyviai, laikantis Bendrijos taisyklių, ir kad jos atitiktų finansinę bazę. Lietuvai iš šio fondo 2004 – 2006 metams skirta 123 mln. euru, kurie yra panaudojami BPD 4 prioriteto „Žemės ūkio ir žuvininkystės plėtra“ priemonėms susijusioms su žemės ūkio veikla.

4) Žuvininkystės orientavimo finansinis instrumentas (ŽOFI) - tikslas subalansuotai valdyti išteklius ir kurti konkurencingas struktūras. Teikti paramą žuvininkystės sektoriaus pertvarkymo projektams, priemonėms, kurios yra skirtos užtikrinti tvarų balansą tarp pasiūlos ir paklausos, konkurencingumo skatinimui, perdirbimui ir rinkodarai bei teritorijų, priklausomų nuo žuvininkystės, restruktūrizavimui. Nuo 2007 m. pradžios Žuvininkystės orientavimo finansinis instrumentas (ŽOFI) buvo pakeistas į Europos žuvininkystės fondas EŽF kuris tapo pagrindine ES finansinės paramos žuvininkystės sektoriui ir žvejų bendruomenėms priemone. Ji bus taikoma septynerius metus, biudžetą sudarys 3,849 milijardo eurų. Vienas pagrindiniu EŽF principu – kuo daugiau ES lėšų skirti mažiau išsivysčiusiems sąjungos rajonams, vadinamiesiems suartėjimo regionams. Pagal šį principą apie 2,6 milijardo eurų EŽF lėšų suma skirta suartėjimo regionams. EŽF fondas, iš kurio bus teikiama pagalba žvejybos pramonės

laivyno konkurencingumo gerinimui ir remiamos aplinka saugančios ir gerinančios priemonės. Iš EŽF lėšų taip pat bus teikiama pagalba tokioms žvejų bendruomenėms, kurias labiausiai paveikė dėl ekonominio pagrindo įvairinimo atsiradę pokyčiai. Didesnė pagalba bus teikiama tokioms priemonėms, kurios užtikrina pramonei tolesnes galimybes pritraukti jai reikalingą kvalifikuotą darbo jėgą. EŽF veikla truks septynerius metus, visa biudžeto suma – apie 3,8 mlrd. eurų (<http://www.euro.lt/lt/es-zodynas>).

Visa Lietuvai 2007 – 2013 m. skiriama parama iš šio instrumento sudaro apie 48,4 mln. eurų.

5) **Sanglaudos fondas (SF)** - tai struktūrinė priemonė, kuri nuo 1994 m. padeda valstybėms narėms sumažinti ekonominius ir socialinius skirtumus ir stabilizuoti jų ekonomiką. Pirmosios prielaidos sukurti Sanglaudos fondą sudarytos 1993 m. lapkričio 1 d., įsigaliojus Europos Sąjungos (Mastrichto) sutarčiai. Sanglaudos fondo teikiama parama priklauso nuo tam tikrų sąlygų, lėšų dydis šaliai nustatomas remiantis šiais kriterijais: šalies gyventojų skaičiumi, šalies plotu, BNP vienam gyventojui, socialiniais ir ekonominiais faktoriais. Taip pat projektai turi priklausyti vienai iš dviejų kategorijų t.y. „aplinkosaugos projektai“ arba „transporto infrastruktūros projektai“, bei atitikti pagrindinius reikalavimus. Finansuojami ne mažesni kaip 10 mln. eurų vertės investiciniai projektai gali būti padengiami ne daugiau kaip 80 - 85% projekto vertės. Lėšos transporto ir aplinkos apsaugos sektoriams turi būti paskirstytos lygiomis dalimis (*Europos Socialinis Fondas*. Europos bendrijų oficialiųjų leidinių biuras, 2007). 2000 - 2006 m. Sanglaudos fondo biudžetą sudarė 18 mlrd. eurų 1999 m. kainomis, jis buvo skiriamas transporto ir aplinkos apsaugos infrastruktūrai plėtoti. 2004 – 2006 m. laikotarpiui Sanglaudos fondui buvo skirta 15,9 mlrd. eurų (2004 m. kainomis). Daugiau kaip pusė lėšų (8,49 mlrd. eur) teko naujosioms valstybėms narėms. Sprendimą finansuoti projektus iš Sanglaudos fondo, gavusi kokybiškai užpildytą, nustatytos formos ir pilnos komplektacijos paraišką, priima Europos Komisija. Po Lietuvos narystės ES dienos nuo 2000 m. pradėti įgyvendinti ISPA paramą gavę projektai taip pat yra laikomi Sanglaudos fondo projektais (http://europa.eu/pol/reg/index_lt.htm, žiūrėta 2010 10 11).

Lietuvai iš Sanglaudos fondo 2000 - 2006 m. skirta beveik 825,88 mln. eurų. Europos Parlamentas 2006 liepos 5 d. pritarė ES sanglaudos fondo 2007 - 2013 m. biudžeto padidinimui iki 61,59 milijardo eurų. Ateinančiais metais Sanglaudos fondas ir toliau vaidins didelį vaidmenį Lietuvos ekonomikai. Iš šio fondo 2007 - 2013 m. planuojama skirti apie 2,3 mlrd. eurų (<http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l60018.htm>)

1.3. Ekonominės krizės įtaka aplinkosaugos projektų įgyvendinimui globalizacijos kontekste

Pasikartojantys ciklai yra natūralus reiškinys gamtoje, tačiau juos nesunkiai galima aptikti ir finansų sferoje. Kasmetinės apyvartos ir pardavimų srautų tendencijos kartojasi, svyruodamos priklausomai nuo metų laiko ar kitų išorinių veiksnių, įtakančių vartotojų poreikius. Žvelgiant makroekonomikos lygmenyje, finansiniai ciklai fiksuojami jau daugiau nei 200 metų ir vien JAV patirtų recesijų skaičius per šį laikotarpį siekia beveik 50 (NBER, 2010). Nepaisant to, netgi ši sukaupta patirtis nepadedą apsisaugoti nuo atsirandančių finansinių sukrėtimų.

Recesijų atsiradimo priežastys kinta nuo gamtos stichijų iki spekuliacinių burbulų sprogo. Atitinkamas neapibrėžtumas galioja ir trukmės atžvilgiu, kai ekonominiai nuosmukiai užsitęsia nuo poros ketvirčių iki kone 5-erių metų. Labai svarbus aspektas lemiantis trukmę ir galiausiai nuosmukių atsiradimą yra psichologinės kilmės. „Ekonomiškai racionalių lūkesčių“ teorija, nusako būsimų įvykių susietumą su esamomis prognozėmis. Vienokia ar kitokia informacija verčia gyventojus tikėtis kainų ar tam tikrų ekonominių rodiklių pokyčio, to pasekoje keičiasi jų vartojimo įpročiai, netiesiogiai prisidedantys prie prognozuotų lūkesčių išsipildymo. Tačiau tam įtaka gali būti daroma ne tik iš vartotojų pusės. Jei politikai žino, jog pasikeitus politinei santvarkai yra tikimasi aukštesnė infliacija nei racionalių lūkesčių pusiausvyroje, jie gali stipriai pakelti gerbuvį vykdydami politiką, kuri stipriai reaguoja su tikėtina infliacija. Tad tokiu būdu infliacija išaugs vien grindžiama lūkesčių (G. Ferrero, 2004). Atlikę West Texas Intermediate (WTI) naftos kainų tyrimą, G. Prat ir R. Uctum (2006) rado, jog dvylikos mėnesių lūkesčiai yra reikšmingi trijų mėnesių modelyje, o lūkesčiai bendrai, veikia kaip stiprus stabilizatorius naftos rinkoje.

Prognozės gali būti grįstos tik turimomis žiniomis bei istorine informacija, ir nors praeities įvykiai negarantuoja to paties ateityje, jie daro įtaką vartotojų planavimui. Bulgarijoje atliktas tyrimas parodė, jog praktikoje tai yra tiesa tik iš dalies. 1996 metais, vykstant šalies persitvarkymui iš komunistinės santvarkos, vyko bankų griūtis, dėl kurios daugelis žmonių prarado juose laikytas lėšas. Po dvylikos metų, nacionalinė namų ūkio apklausa surinko duomenis apie gyventojų patirtį 1996 metais bei jų prognozes dėl bankų žlugimo per ateinančius mėnesius/metus. Pateiktose tyrimo išvadose S. Mudd ir N. Valev (2008) pažymi, jog gyventojai, praradę santaupas 1996 metais yra labiau linkę tikėtis naujos krizės. Tai rodo, kaip yra sunku atgauti pasitikėjimą finansiniu sektoriumi. Taip pat tyrime rasta, kad vyrauja skirtumai ir tarp individų patyrusių nuostolius 1996 bankų griūtyje. Mažiau apie ekonomiką informuoti individai buvo stipriau įtakojami neigiamos patirties, tuo tarpu daugiau išsilavinusiems neigiama patirtis

turėjo mažesnę įtaką, pastarųjų lūkesčiai buvo racionalesni ir jiems svarbesnė atrodė naujoji, o ne praėjusio etapo finansų sistema.

Verslo ciklą susiejimas su lūkesčiais nėra nauja koncepcija, ją, dar XX a. pradžioje nagrinėjo Beveridge (1909), Pigou (1926) ir Clark (1935). Praktikoje, šis reiškinys ryškiai pasižymėjo 90-ųjų JAV „naujosios ekonomikos“ bumu, vertybinių popierių rinkose labiau siejama su „Dot Com“ burbulu, bei 80-tųjų nekilnojamo turto bumu Japonijoje. Empiriniai duomenys rodo, jog lūkesčių generuojamose cikluose augimo fazė yra ištempta, tačiau griūtis trunka trumpiau (C. Görtz, 2009). Atliktoje kapitalo modelio simuliacijoje C. Görtz (2009) pažymi mokymosi proceso svarbą: atsiradus naujam kapitalui, vertintojų (agents – angl.) prognozės stipriai fluktuoja, kadangi sunku įvertinti tikslų jo produktyvumą, vėlesnė patirtis bei inovacijos didina prognozių tikslumą, kol pasiektame verslo ciklo pike prognozės tampa palyginus tikslios. Esant šiame taške vertintojai labai jautriai reaguoja į neigiamus impulsus, o greitas mokymosi procesas lemia staigų ir statų nuosmukį.

M. A. Kose ir kiti (2005), atliko tyrimą siekiant įvertinti globalizacijos ir verslo ciklo sąryšį. Pasirinktas tyrimo objektas, tai G-7 šalių ekonominiai rodikliai, 1960 – 2003 metų laikotarpyje, kuris suskaidytas į tris periodus:

- „Bretton Woods“ (1960 – 1972)
- Dažnų sukrėtimų (1972 – 1986)
- Globalizacijos (1986 – 2003)

Rasti tyrimo duomenys rodo, jog globalizacijos periodu gamybos ir vartojimo variacija yra mažesnė nei pirmuoju periodu. Atitinkamai, atlikus regresijos analizę, G-7 faktorius paaiškina žymiai didesnę (nei „šalims-būdingas“ faktorius) vartojimo ir investicijų nestabilumo dalį. Taigi prieita išvada, jog globalizacijos periodu verslo ciklai tampa dažnesni bei labiau sinchronizuoti tarp skirtingų šalių ekonomikų. Kita vertus, besivystančios šalys atsilieka finansine ar infrastruktūros integracija nuo pasaulyje pirmaujančių ekonomikų, kas lemia nevienodą reakciją į ekonomikos sukrėtimus.

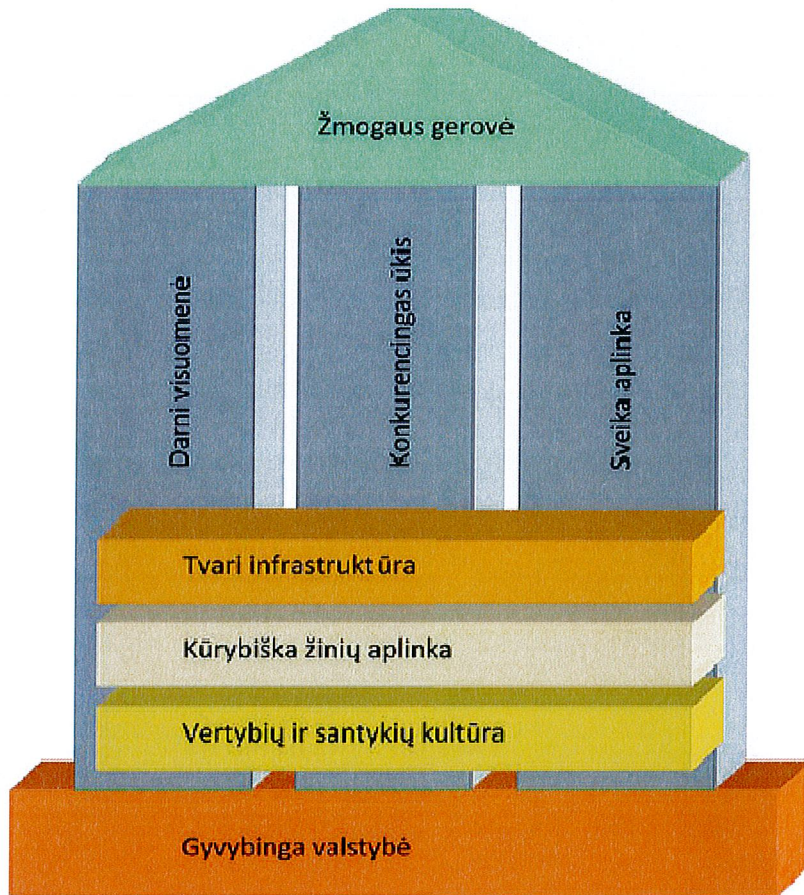
R. Male (2010), pasirinkusi 32 besivystančias pasaulio šalis ir JAV, Didžiąją Britaniją bei Japoniją kaip etalonus, ištyrė jose vykstančių verslo ciklo ypatumus. Pirmoji išvada paneigia iškeltą hipotezę, jog besivystančių šalių verslo ciklai yra trumpesni. Autorės teigimu, tai priklauso nuo specifinių šalies bruožų, tačiau bendros tendencijos pastebimos pagal regionus. Lotynų Amerikos bei Afrikos šalys pasižymi trumpesniais verslo ciklais nei išsivysčiusios šalys, Šiaurės Afrikos bei Rytų Europos šalys sutampa su išsivysčiusių, o Azijos šalių – ilgesni. Antroji išvada teigia, jog augimo ir susitraukimo fazės besivystančiose šalyse trunka žymiai ilgiau nei pirmaujančiose. Azijos šalyse vyrauja platesnė plėtros amplitudė, tuo tarpu Afrikoje bei Rytų

Europoje ilgiausios – ekonomikos susitraukimo fazės. Lietuva patenka tarp pastarųjų, kas reiškia, jog sprendžiant iš istorinių duomenų, ekonominis nuosmukis yra linkęs užsitęsti ilgiau nei išsivysčiusiose vakarų valstybėse.

Ekonominių svyravimų valdymas nėra nauja koncepcija ekonominėse teorijose. Vienas žymiausių XX amžiaus ekonomistų J. M. Keynes, nagrinėdamas paklausos, pasiūlos ir nedarbo lygio kreives priėjo išvados, jog laikina pusiausvyra gali būti pasiekta ir nesant pilnam darbo rinkos užimtumui (t.y. esant nulinei bedarbystei). Keinsistinė teorija teigia, jog tinkamai vykdant monetarinę ir fiskalinę politiką, rinkos gali grįžti į pusiausvyros tašką. Pats Keinsas laikėsi nuomonės, jog atlyginimus ir kainas reikia išlaikyti pastovius esant nuosmukiui, kadangi jų sumažinimas yra skausmingas, ginčytinas ir visiškai nebūtinus. Tuo tarpu labiausiai propaguojamas ekonomikos skatinimas, anot jo, tai vyriausybės įsikišimas, stimuliuojant rinką užsakymais, investicijomis ar kitais fiskalinės politikos kanalais (John F. McDonald, 2008). Būtent šios taktikos, kilus 2007 metų krizei, ėmėsi stipriosios vakarų valstybės, tokios kaip JAV ar JK. Jungtinių Amerikos Valstijų Finansų Ministerija 2008 metų pabaigoje skyrė 700 milijardų JAV dolerių blogoms skoloms išpirkti, taip pat prezidentas B. Obama pasirašė 787 milijardų JAV dolerių vertės ekonomikos stimuliavimo planą. Šie veiksmai padidino šalies biudžeto deficitą iki rekordinės ribos nuo antrojo pasaulinio karo – 10.64% (Joan O'Connell, 2010)

Svarbu paminėti, kad įmonėms, kurių veikla pagrįsta aplinką tausojančiais principais, net ekonominės krizės kontekste atsiveria naujos verslo galimybės. Iš dalies tai sąlygoja globalizacija, tačiau taip pat didele dalimi – vykdomi investiciniai projektai, gaunamos ES struktūrinių fondų lėšos. Tai nulemia aiškus vartotojų prioritetų teikimas aplinkai ir sveikatai mažai žalingiems gaminiams, investuotojų, partnerių reikalavimai, griežti valstybinių institucijų įstatymai. Lietuvoje ši tendencija dar nėra ryški, tačiau senosiose ES šalyse, kur aplinkos apsaugai skiriamas didžiulis dėmesys, rinkoje įsitvirtinti ir sėkmingai konkuruoti gali tik įmonės, atsižvelgiančios į šiuos kriterijus.

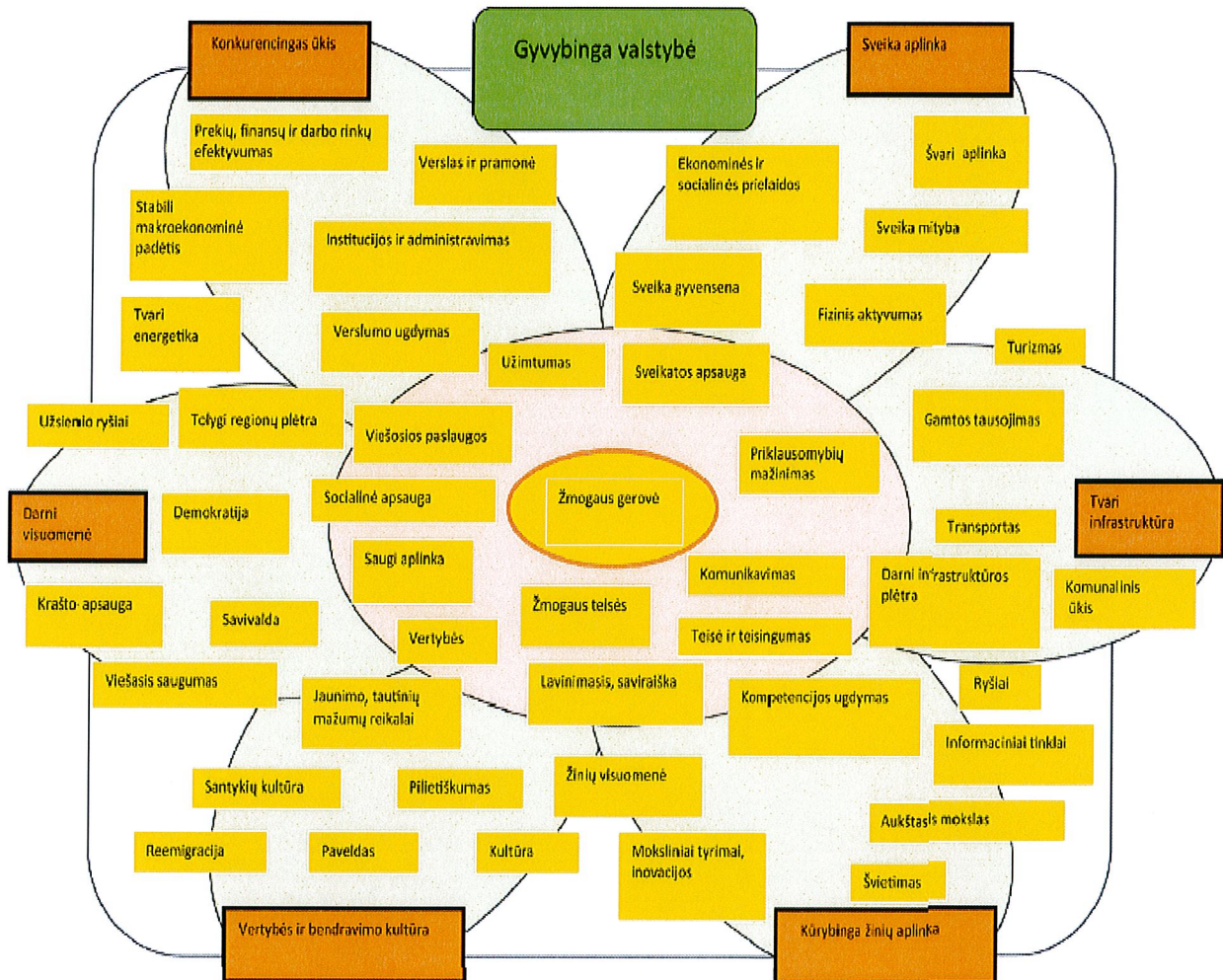
Pav. 1. Žmogaus gerovės kūrimas

Šaltinis: LR Žemės ūkio ministerija. Mokslinių tyrimų studijos.

Daugelis mokslininkų laikosi nuomonės, kad industrinis visuomenės gyvenimas nėra tausojantis aplinką, nevienareikšmiškai vertinamos ekonominio augimo ir aplinkos apsaugos galimybės. D.Butter, H.Verbruggen teigia, kad aplinką tausojanti veikla yra susijusi su ekonominio augimo ir švarios aplinkos tarpusavio pakeitimo problema, tam didelę įtaką padarė ir globalizacija.

Pav. 2. Apibendrinta rekomenduojamų strateginių prioritetų, įgyvendinimo kryptių ir žmogaus gerovės veiksnių ryšių diagrama

Šaltinis: LR Žemės ūkio ministerija. Mokslinių tyrimų studijos.

Kaip ir minėta, globalizaciją paprastai apibrėžiame kaip procesą, reiškinių, vykstantį socialinėje plotmėje, apimančių pačias įvairiausias valstybes, visuomenės, bei kitų socialinių darinių veiklos sritis, jų aplinką, pasireiškiantį tarpusavio ryšių intensyvėjimu, judėjimu bei kitomis charakteristikomis viso pasaulio mastu.

Pagal sritis, kuriose pasireiškia globalizacija, išskiriama:

- Ekonominė globalizacija,
- Kultūrinė globalizacija,
- Politinė globalizacija,
- Technologinė globalizacija,
- Mokslinė globalizacija,
- kt.

Nors kaip teigėme pirmojoje darbo dalyje, iš esmės pati globalizacija kaip reiškinys gali būti siejama su XX a. antrąja puse, kuomet ėmė augti ir stiprėti tarptautinės organizacijos, ribojančios valstybių suverenitetą, plėstis transnacionalinės korporacijos, didėti ekonominė priklausomybė tarp valstybių (kai ekonominės ar finansinės krizės viename regione paveikia ir kitus regionus), tarptautinių nevyriausybinų veikėjų įtaka tarptautinei sistemai (pavyzdžiui, teroristinės organizacijos), standartų ir normų supanašėjimas daugelyje gyvenimo sferų. Kita vertus, neteisinga būtų teigti, kad globalizacija apsiriboja ekonominių ar kultūrinių procesų paaiškinimu. Anot Z. Bauman, globalizacijos fenomenas yra kur kas sudėtingesnis nei atrodo iš pirmo žvilgsnio. Šis autorius konstatuoja, kad globalizacija turi socialines šaknis bei pasekmes. Globalizacijos negalima apibūdinti tik kaip laiko ir erdvės susitraukimo, nes globalizacija išskaido lygiai taip pat, kaip ir suvienija: ji skaido vienydamą, o pasaulio skaidymosi priežastys yra tos pačios, kurios verčia jį vienyti. Anot jo, globalizacijos idėja siejama su mintimi, jog pasaulio reikalai neapibrėžti, nesuvaldomi ir palikti savieigai, nebėra centro, valdymo pulto. Z. Bauman teigia, kad globalizacijos terminas yra tarsi nuoroda į globalines pasekmes, bet ne į globalinius siekius ar iniciatyvas (G.W. Kolodko, 2001).

Dabar, paskutiniųjų dešimtmečių bėgyje, pasaulyje įvyko didelės permainos, iš kurių viena yra globalizacija, dėl kurios vyksta žmonijos susivienijimas politinėse, ekonominėse sistemose, siekiant pašalinti šalių sienas ir sudaryti sąlygas dalintis savo talentais, pasiekimais ir ekonomika ir kitomis sritimis. Per paskutinius dešimtmečius pasaulyje vyksta elektronikos revoliucija, kuri yra pralaužusi valstybių sienas ir pradėjusi jungti pasaulį į žmonijos vienetą. Tai yra naujosios globalizacijos proceso padariniai. Išskiriant teigiamus globalizacijos rezultatus, negalima nepastebėti taip pat nemažų problemų, kurios atėjo kartu su šiuo procesu ar reiškiniu. Bene viena dažniausiai pasitaikančių apraiškų, surišta su globalizacija, yra tai, kad šis procesas tik remiasi technologija, ekonomika ir komunikacija. Jis nėra surištas nei su bet kokiomis aukštesnėmis vertybėmis (žmoniškosiomis), nei su morale. Todėl ir vyksta visuose globalizacijos paliestuose kraštuose korupcija: suktybės, vagystės, išnaudojimas ir neretai žmogaus teisių nesilaikymas. Tačiau ir tai ne pati didžiausia bėda. Globalizacija neišvengiamai veda prie globalizmo, o globalizmas, kaip "naujos pasaulio tvarkos" ir "vienos pasaulinės vyriausybės" idėja yra neabejotinai pavojingas reiškinys.

Globalizaciją vienareikšmiškai apibūdinti gana sudėtinga, tačiau galima, atsižvelgiant į tam tikrus ypatumus, skirti tam tikrus bruožus. Šio darbo kontekste aktualiausia yra globalizacija ne tik aplinkosaugos, bet ir ekonomikos kontekste.

Ekonominė globalizacija sukuria daugybę problemų, kurios keičia pasaulio visuomenę ir kurios vadiname globalinėmis pasaulio problemomis. Globalizacija - šiuolaikinis transportas ir ryšio priemonės bet kokios šalies rinką daro atvirą įvairioms prekėms, paslaugoms bei kitiems

ekonominiams ištekliams. Beveik visų šalių išvežamos ir įvežamos produkcijos poreikį didina tarptautinis darbo pasidalijimas. Pasaulinio verslo dalyviams pasaulis tapo vieninga rinka, o prekių eksportas ir importas tapo sistematine operacija. Nacionalinės ekonomikos vis labiau persipina tarp pasaulio šalių tarpusavyje (V. Snieška, D. Bernatorytė, V. Kavaliauskienė, 1992).

Svarbu pabrėžti, kad pagrindinės ekonomikos globalizacijos procesas yra didžiosios industrinės valstybės, pasauliniai bankai, transnacionalinės korporacijos (naftos, automobilių gamybos, kt.). Globalizacijos kritikai teigia, kad būtent šių korporacijų bei turtingų šalių interesus ir atstovauja Pasaulinė prekybos organizacija, Pasaulio bankas, vaidinantys svarbų vaidmenį šiame procese. Kaip matome globalizacija pateikė ne tik teigiamų rezultatų, bet ir nemažų problemų.

Šių dienų pasaulis tai nuolat besikeičiantis, besivystantis, tobulėjantis darinys. Galime pavadinti jį „lanksčiu“, su sparčiai kintančia technika, technologija, mokslo pasiekimais bei ūkinės, finansinės veiklos ir darbo organizavimu ir valdymu. Minėti procesai kelia vis naujus reikalavimus aktyviausiam ir labiausiai plėtojamam bet kurios ekonominės sistemos elementui – darbuotojams, jų kompetencijai, bei rinkodarai. Nepaisant visų pastangų, kurios skiriamos aplinkos problemoms nustatyti bei jas pašalinti, nuolat susiduriama su vis iškylančiomis krizėmis. Krizės, tai neigiamas reiškinys, jos griaua įmonių, įstaigų, organizacijų reputaciją, įsigyvavusias ir sukurtas valdymo struktūras, sukelia nenumatytus finansinių sunkumus ar kelia pavojų įmonės, įstaigos, organizacijos gyvimui ir jos išlikimui.

Šiuolaikinės verslo organizacijos aplinka, joje vykstantys procesai labai sudėtingi ir daugiaplaniai. Paminėsime keletas jų:

- 1) rinkos prisotinimas, reikalaujantis orientuotis į klientus;
- 2) verslo visuomenės demokratizavimas, griauantis sienas ne tik Europoje, bet ir apskritai pasaulyje;
- 3) didėjanti įmonių konkurencija, susijusi su rinkos prisotiniu ir demokratizavimu;
- 4) informacinės technologijos, atveriančios naujas ūkinės veiklos ir bendradarbiavimo procesų spartinimo galimybes (Valackienė A., 2003).

Šioje visuomenėje ir esančioje šiuolaikinėje pasaulinėje situacijoje keičiantis išorinems ir vidinėms sąlygoms sukurtoji ūkinė sistema pradeda neatitikti naujų sąlygų, todėl nuolat turi keistis. Svarbus vaidmuo tenka strateginiam planavimui, kuri pagalba siekiama įsisavinti kuo daugiau lėšų. Vieningų metodinių nurodymų, kaip planuoti veiklą, nebuvo, todėl kiekviena institucija savo veiklą planavo atskirai. Ilgą laiką institucijų veikla buvo labiau orientuota į procesą, o ne į siekiamus rezultatus, kas tuo metu jau buvo plačiai taikoma kai kuriose Europos Sąjungos ir pasaulio šalyse. Lietuvai oficialiai pareiškus norą integruotis į Europines bei

Euroatlantines struktūras, atitinkamose srityse buvo pradėtas taikyti toms struktūroms būdingas planavimas (pvz. NATO, Europos Sąjungos).

Taip didėjančios veiklos apimtys, įsipareigojimai ir riboti finansiniai ištekliai vertė valstybę peržiūrėti veiklos ir išteklių planavimo principus. Dėl šių priežasčių buvo nuspręsta Lietuvoje biudžetą formuoti programų pagrindu.

Taip pačiais, 1998 metais, pradėtas įgyvendinti Lietuvos - Kanados viešojo administravimo reformos projektas, kuris buvo orientuotas į strateginio planavimo diegimą Vyriausybės lygmeniu. Iš pradžių buvo vykdomi pilotiniai strateginių veiklos planų rengimo projektai keliuose ministerijose. Procesui įsibėgėjus ir parengus vieningas rekomendacijas dėl strateginių veiklos planų rengimo, 2000 metais visos ministerijos ir kitos institucijos, norėdamos gauti finansavimą iš valstybės biudžeto privalėjo parengti strateginius veiklos planus, kuriuose turėjo nurodyti institucijos strateginius tikslus, programas jiems įgyvendinti, laukiamus rezultatus ir planuojamas lėšas. Tokiu būdu pirmą kartą finansinių išteklių planavimas buvo susietas su strateginiu planavimu. 1999 m. buvo įsteigtas Vyriausybės strateginio planavimo komitetas, kuris teikia pasiūlymus ir rekomendacijas Vyriausybei dėl jos vykdomos politikos, prioritetų ir kitų svarbių klausimų. Strateginio planavimo procesui koordinuoti Lietuvos Respublikos Vyriausybės kanceliarijoje buvo įsteigtas Strateginio planavimo skyrius. Vyriausybė savo nutarimu patvirtino ir atsižvelgdama į besikeičiančią situaciją ir kylančias problemas nuolat tobulina Strateginio planavimo metodiką

Krizę galima apibūdinti kaip atsitiktinių ar tam tikrų vystymosi procese susiformavusių veiksmų sąlygotą kritinį momentą, kuris pažeidžia normalų sistemos funkcionavimą (Valackienė A., 2005). Krizės branduolys dažniausiai yra lokalus, bet savalaikiai nepastebėjus prasidedančių negerovių, ji gali apimti visą sistemą. Verslo aplinkoje labai svarbu pasitikti ir įveikti daugumą kliūčių atsiradusių krizės momentu.

Laiko tarpai tarp krizės pradžios ir pabaigos gali būti gana skirtingi. Vienu atveju – krizė gali atsirasti lėtai. Kitu atveju – užklupti tada kai jos nelaukiama. Tačiau reikia pažymėti, tai, kad retais atvejais krizė kyla netikėtai, nesant prieš tai įspėjamųjų požymių. Atsiradus krizei visada trūksta laiko ir veiksmingų sprendimų ją panaikinti. Krizės įsigalėjimą lemia laiko trukmė ar sprendimų priėmimų skubotumas. Krizinėje situacijoje labai svarbu yra apžvelgti, išanalizuoti krizines pasekmes.

Laiku pastebėjus besirastančią krizinę situaciją, gali restruktūrizuotis, stengtis pašalinti krizę, tačiau pasitaiko atvejų kai tenka likviduoti arba susiklosto bankrotinė situacija.

Kiekviena krizė, nesvarbu kokios būtų jos atsiradimo priežastys, turi savų, individualių vidinių vystymosi ypatumų. Juos svarbu žinoti, analizuoti numatant ir priimant konkrečius krizių įveikimo uždavinius. Vadovaujantis sisteminiu požiūriu, įžvelgiamas visų krizės proceso stadijų

ryšys: kiekvienos stabilios stadijos perėjimas į kitą yra susijęs su nestabilumu, jos transformavimusi ar virsmu visiškai naujos kokybės sistema

Pagal krizės reiškimosi lygį išskiriami keturi krizės etapai:

- potencialus
- latentinis
- aktualus vyraujantis
- aktualus nevyraujantis

Pirmasis krizės etapas - potenciali krizė. Šiame etape yra juntami vos prasidedantys krizės simptomai, kurie nesudaro labai reikšmingos įtakos įmonės veiklos efektyvumui.

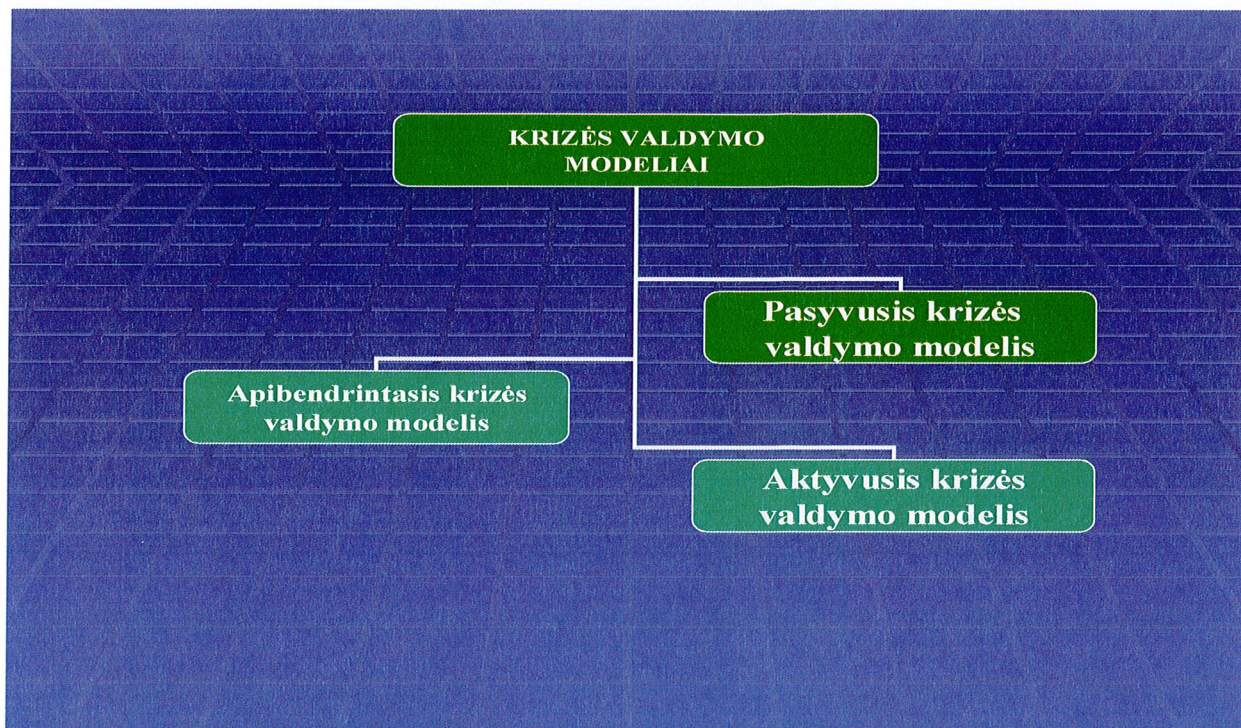
Latentinis, tai antrasis krizės etapas. Latentinė krizė dažniausiai yra paslėpta, tačiau jos simptomus jau pastebi siauras darbuotojų ratas. Jau šiame etape įmanoma paveikti krizės eigą.

Aktualiame vyraujančiame krizės etape jau yra jaučiamas tiesioginis krizės poveikis. Įmonės potencialo, pastangų, susitelkimo, sugebėjimo keistis, viso to reikalauja bandymas įveikti krizę. Šiame etape krizė darosi atvira, todėl jau labai svarbūs yra psichologiniai momentai. Svarbiausia yra sutelkti visų pastangas problemos sprendimui. Nuo pasirinktos problemos sprendimo būdo, turimų išteklių, o labiausiai - nuo darbuotojų susitelkimo priklauso antikrizinių priemonių efektyvumas.

Paskutiniame ketvirtame, aktualios nevyraujančios krizės etape jau yra aiškiai žinoma, jog krizė egzistuoja. Šiame etape nežinomos krizės tikrosios priežastys.

Didžiosios korporacijos ir atskiri ūkio subjektai sugeba ne tik išgyventi krizes, bet iš jų pasipelnyti. Pasak R. Mačernio „globalizacija panaikino laiko, atstumo skirtumą, sujungė skirtingus žemynus, rases bei valstybes, tačiau leido įsigalėti tarptautinėms korporacijoms. Jų biudžetai dažnai viršija netgi mažųjų valstybių BVP. Kontroliuojami didžiuliai finansiniai ištekliai leidžia daryti įtaką ne tik ekonominiam, bet ir politiniam šalies gyvenimui“. Šių dienų laikotarpyje stambiam verslui pasipelnyti tokiu metu yra daug lengviau, nes paprastai jie veikia pelningiau ar mažiau nuostolingai nei mažosios įmonės. Mažosios įmonės bankrutuoja, didžiosios užima didesnę rinkos dalį, o prasidėjus kilimo laikotarpiui, jos būna geriau pasiruošusios startui. Tokiu būdu verslo rinkoje prasideda mažesnių, silpnesniųjų įmonių perėmimas. Taip gaunama rinkos dalis, sujungiamos administracijos, darbuotojai o tai sumažina kaštus.

Pav. 3. Krizės valdymo modeliai

Sudaryta autorės, remiantis Sakalas A., Savanevičienė A., 2003

Apibendrinant šios darbo dalies teorijas išskirkime ir pabrėžkime tai, kad Lietuvoje kuriama bendra finansinio stabilumo ir krizių valdymo sistema. Kurią reglamentuoja priimti įstatymai ir poįstatyminiai aktai. Tai:

- Lietuvos Respublikos Vyriausybės patvirtinta Nacionalinės krizių valdymo sistemos koncepcija (2000 m. balandžio 26d. LRV posėdžio protokolas Nr.21);
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000m.lapkričio 8 d. nutarimas Nr. 1365 “Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės krizių valdymo sistemos koncepcijos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“;
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. liepos 27 d. nutarimas Nr. 939 „Dėl Krizių valdymo centro prie Krašto apsaugos ministerijos įsteigimo ir šio centro nuostatų patvirtinimo“;
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. lapkričio 27 d. nutarimas Nr. 1427 “ Dėl Krizių valdymo komiteto sudarymo ir jo nuostatų patvirtinimo”;
- Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002m. sausio 9 d. nutarimas Nr. 19 „Dėl krizių prevencijos komiteto sudarymo ir jo nuostatų patvirtinimo“.

Finansinio stabilumo ir krizių valdymo sistemos tikslai:

- Bendros teisės aktų nuostatos, susijusios su finansinio stabilumo ir krizių valdymo sistemos plėtojimu;
- Grėsmės ir rizikos veiksniai finansų rinkos stabilumui;

- Prevencinės priemonės finansiniams stabilumui užtikrinti ir priemonės finansų krizėms valdyti;
- Bendradarbiavimo ir informacijos pasikeitimo tarp institucijų tvarka;
- Informacijos pateikimo Vyriausybei, Seimui ir kitoms susijusioms institucijoms tvarka;
- Visuomenės informavimo tvarka.

Kuriamoje finansinio stabilumo ir krizių valdymo sistemoje dalyvauja: finansų ministerija, Lietuvos bankas, vertybinių popierių komisija, draudimo priežiūros komisija, finansų nusikaltimų tyrimo tarnyba prie VRM, krizių valdymo centras prie Krašto apsaugos ministerijos ir VĮ“ Indėlių ir investicijų draudimas“.

Aplinkosauga ekonomikos kontekste, siejant ją su globalizacija, galime pastebėti, kad išskirti dvi kraštutines ir priešingas mąstymo kryptis šiuo klausimu:

- 1) ekonomikos augimas yra svarbiausias veiksnys, mažinant aplinkos žalojimą;
- 2) ekonomikos augimas neišvengiamai daro žalą aplinkai, todėl ekonomikos augimo tempų apribojimai ar net nuosmukis yra svarbiausias veiksnys, sąlygojantis švarią aplinką.

Taigi šiuo metu yra orientuojamasi į aplinką tausojančią ekonomikos plėtrą, derinančią gamybos augimo ir aplinkos apsaugos interesus.

2. APLINKOSAUGOS PROJEKTŲ FINANSAVIMAS EKONOMINIO NUOSMUKIO METU

2.1. Aplinkos projektų valdymo agentūros vaidmuo įsisavinant struktūrinius fondus

2002 m. Aplinkos projektų valdymo agentūrą įsteigė LR Aplinkos ministerija, siekdama užtikrinti tinkamą ES lėšų panaudojimą ir veiksmingą programų įgyvendinimą. Šiuo metu Agentūra administruoja aplinkosaugos projektus, iš dalies finansuojamus ISPA, Sanglaudos, Struktūrinių ir 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos fondų. Administruojant 2007–2013 m. ES struktūrinę paramą Aplinkos projektų valdymo agentūra atlieka Įgyvendinančios institucijos funkcijas vandentvarkos, atliekų tvarkymo, biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio apsaugos, pažeistų ir užterštų teritorijų tvarkymo, visuomenės informavimo ir švietimo apie aplinką, oro kokybės gerinimo srityse.

Savo veikloje Agentūra vadovaujasi Lietuvos Respublikos Konstitucija, Lietuvos Respublikos įstatymais, Lietuvos Respublikos tarptautinėmis sutartimis, Lietuvos Respublikos Prezidento dekretais, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimais, Lietuvos Respublikos Ministro Pirmininko potvarkiais bei Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymais.

Agentūra finansuojama iš Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto.

Pagrindiniai Agentūros uždaviniai pagal jos veiklos nuostatus yra:

1. įgyvendinti ISPA, Sanglaudos ir Struktūrinių fondų lėšomis finansuojamus projektus, atliekant kasdieninį remiamų projektų administravimą ir priežiūrą;

2. užtikrinti tinkamą ISPA, Sanglaudos ir Struktūrinių fondų bei bendrojo finansavimo lėšų panaudojimą ir apskaitą, vykdant ISPA, Sanglaudos ir Struktūrinių fondų bei bendrojo finansavimo lėšų mokėjimus.

Lentelė 2 Agentūros funkcijos administruojant Sanglaudos ir Struktūrinių fondų lėšas

Administruodama Sanglaudos fondo lėšas, Agentūra atlieka šias funkcijas:	Administruodama Struktūrinių fondų lėšas, Agentūra atlieka šias funkcijas:
1. organizuoja viešuosius pirkimus ir pasirašo sutartis, organizuoja techninį projektų įgyvendinimą;	1. skelbia kvietimus teikti projektų paraiškas, vertina projektų paraiškas, prireikus pasitelkia nepriklausomus ekspertus išvadoms dėl projektų pateikti;
2. užtikrina, kad projektai būtų įgyvendinami	

<p>vadovaujantis Sanglaudos fondui taikomomis taisyklėmis bei LR ir ES teisės aktais;</p> <p>3. užtikrina, kad įgyvendinant projektus būtų laikomasi Lietuvos Respublikos ir ES kontrolės institucijų rekomendacijų ir atsižvelgiama į pateiktas pastabas bei pasiūlymus;</p> <p>4. prireikus teikia Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai siūlymus dėl Europos Komisijos sprendimo skirti paramą keitimo;</p> <p>5. teikia Lietuvos Respublikos finansų ministerijai informaciją, kurios reikia mokėjimo paraiškai Europos Komisijai dėl avanso mokėjimo parengti;</p> <p>6. sudaro su galutiniais paramos gavėjais sutartis dėl pareigų ir atsakomybės įgyvendinant projektą;</p> <p>7. užtikrina, kad galutinių paramos gavėjų pateiktuose mokėjimo prašymuose būtų tik faktiškai patirtos išlaidos, padarytos per Europos Komisijos sprendime skirti projektui Sanglaudos fondo lėšų numatytą tinkamumo laikotarpį;</p> <p>8. nesant projektų priežiūros informacinės sistemos, Lietuvos Respublikos finansų ministerijos reikalavimu ne vėliau kaip per 5 darbo dienas pateikia projektų apskaitos duomenis;</p> <p>9. atlieka iš Sanglaudos fondo ir bendrojo finansavimo lėšų finansuojamų projektų kontrolę jų įgyvendinimo laikotarpiu, kartu tikrina projektus jų įgyvendinimo vietose, imasi būtinų veiksmų aptiktiems pažeidimams pašalinti, informuoja Lietuvos Respublikos</p>	<p>2. teikia juridiniams ir/arba fiziniams asmenims, siekiantiems gauti paramą projektui įgyvendinti, Lietuvos 2004–2006 m. bendrojo programavimo dokumento (toliau - BPD) priemonių ir projektų, finansuojamų įgyvendinant šias priemones, administravimo ir finansavimo taisyklėse (toliau – Administravimo ir finansavimo taisyklės) nustatytą informaciją, kurios reikia projektų paraiškoms parengti ir pateikti;</p> <p>3. rengia projektų paraiškų vertinimo ataskaitas ir teikia jas Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai;</p> <p>4. gavusi sprendimą dėl paramos projektams skyrimo sudaro paramos sutartis su atitinkamais juridiniais ir/arba fiziniais asmenimis (projektų vykdytojais);</p> <p>5. rengia ES struktūrinių fondų lėšų išmokų prognozes einamiesiems ir pirmiesiems ateinantiesiems metams pagal priskirtas priemones ir teikia jas Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai;</p> <p>6. teikia Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai pasiūlymus dėl BPD ir BPD priedo patikslinimo, kad tinkamai būtų panaudojamos ES struktūrinių fondų lėšos;</p> <p>7. atlieka projektų, dėl kurių yra sudarytos paramos sutartys, priežiūrą jų įgyvendinimo laikotarpiu; tikrina projektus jų įgyvendinimo vietose, imasi būtinų veiksmų aptiktiems pažeidimams pašalinti, informuoja Lietuvos Respublikos aplinkos ministeriją apie tikrinimo rezultatus;</p> <p>8. nustačiusi, kad esama pažeidimų, susijusių</p>
---	--

<p>finansų ministerijai apie tikrinimo rezultatus; teikia visą būtiną pagalbą Europos Komisijos įgaliotiems pareigūnams, atliekantiems projektų patikrinimą vietose;</p> <p>10. rengia projektų, kuriems skirta Sanglaudos fondo lėšų, įgyvendinimo ir lėšų panaudojimo mėnesių, pusmečių ir metines ataskaitas, teikia šias ataskaitas Lietuvos Respublikos finansų ministerijai ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai;</p> <p>11. rengia projektų, kuriems skirta Sanglaudos fondo lėšų, įgyvendinimo ir lėšų panaudojimo galutines ataskaitas, tvirtina ir teikia šias ataskaitas Lietuvos Respublikos finansų ministerijai ir Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai;</p> <p>12. nustačiusi ar gavusi informaciją, kad esama Sanglaudos fondo ir bendrojo finansavimo lėšų panaudojimo pažeidimų, apie tokius pažeidimus, nedelsdama praneša Lietuvos Respublikos finansų ministerijai, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai ir Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai;</p> <p>13. užtikrina informacijos apie 12 punkte nurodytus pažeidimus konfidencialumą;</p> <p>14. rengia gražintinų ir gražintų lėšų ataskaitas ir kas mėnesį teikia jas mokėjimo institucijai;</p> <p>15. užtikrina ES reglamentuose dėl Sanglaudos fondo nustatytų privalomųjų informavimo ir viešumo veiksmų įgyvendinimą;</p> <p>16. saugo pagal kompetenciją visus dokumentus, susijusius su Sanglaudos fondo ir bendrojo finansavimo lėšų išmokomis, išlaidų tikrinimo dokumentus, ir dokumentus</p>	<p>su deklaruotomis tinkamomis finansuoti išlaidomis, praneša apie tai Lietuvos Respublikos finansų ministerijai, Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai ir Finansinių nusikaltimų tyrimo tarnybai prie Vidaus reikalų ministerijos, imasi būtinų priemonių, kad susigrąžintų paramą išmokėtą ir/arba panaudotą pažeidžiant ES ar Lietuvos Respublikos teisės aktus, projektui;</p> <p>9. įtraukia į informacinę sistemą duomenis apie projektų paraiškų teikėjus, projektų paraiškų vertinimo rezultatus, sudarytas paramos sutartis, būtiną informaciją apie projektus, pateiktus mokėjimo prašymus, paraiškas Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai dėl lėšų pervedimo projekto vykdytojui, projektų išlaidas, projektų tikrinimo rezultatus ir kitus Lietuvos Respublikos finansų ministerijos reikalaujamus duomenis;</p> <p>10. tikrina ir tvirtina projektų vykdytojų mokėjimo prašymuose nurodytų išlaidų tinkamumą finansuoti, atitiktį paramos sutarties sąlygoms; pagal gautus mokėjimo prašymus rengia ir teikia paraiškas Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai dėl lėšų pervedimo projekto vykdytojui;</p> <p>11. vykdo informavimo ir viešinimo funkcijas;</p> <p>12. teikia Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijai informaciją, kurios reikia Administravimo ir finansavimo taisyklėse nurodytoms ataskaitoms parengti;</p> <p>13. saugo pagal kompetenciją visus deklaruotas tinkamas finansuoti išlaidas pateisinančius ir išlaidų apmokėjimą</p>
--	---

<p>susijusius su projektų įgyvendinimu;</p> <p>17. rengia išmokų iš Sanglaudos fondo lėšų dydžio prognozes einamiesiems ir vieneriems ateinantiesiems metams, teikia šias prognozes LR finansų ministerijai;</p> <p>18. rengia siūlymus dėl Sanglaudos fondo lėšų ir bendrojo finansavimo lėšų poreikio ateintiems 3 metams (nurodydama bendrojo finansavimo lėšų šaltinius) ir suderinusi su Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija teikia juos LR finansų ministerijai.</p>	<p>įrodančius dokumentus, taip pat šių tinkamų finansuoti išlaidų tikrinimo dokumentus, užtikrina, kad šie dokumentai būtų prieinami turinčioms teisę juos tikrinti institucijoms ir asmenims;</p> <p>14. pagal kompetenciją dalyvauja rengiant teisės aktus, nustatančius detalias ES struktūrinių fondų administravimo funkcijų atlikimo taisykles ir procedūras, rengia įgyvendinančiosios institucijos vidaus procedūrų, užtikrinančių Administravimo ir finansavimo taisyklių nuostatų laikymąsi, aprašymus, užtikrina šių procedūrų laikymąsi.</p>
--	--

Šaltinis: APVA teisinė informacija

2.2. Aplinkos projektų valdymo agentūros įgyvendinamų projektų nauda

Kaip minėta pirmojoje darbo dalyje projektas – tai laikina veikla, galinti peraugti į pastovią, nukreipta į tikslo pasiekimą (pvz., produkto ar paslaugos sukūrimą), turinčią savo pradžią ir pabaigą veiksmų seką. Didelių projektų planavimui, įgyvendinimui ir stebėjimui gali būti sukuriamos specialios laikinos organizacinės struktūros. Kaip mūsų nagrinėjamu atveju Aplinkos projektų valdymo agentūra. Agentūros įgyvendinamų projektų nauda gali būti skirstoma į šias pagrindines grupes (žr. 4 pav.)

Pav. 4. Projektų nauda pagal grupes

Išsamiau apibūdinant projektų naudą ir konkretizuojant jų įtaką galima būtų paminėti šiuos teigiamus veiksmus:

1. Įtaka sveikatai dėl gyventojų pajungimo prie vandens/nuotekų tinklų - daugelis šalies gyventojų, šiuo metu neprisijungusių prie centralizuotų vandens tiekimo tinklų, vartoja gruntinį šulinių vandenį, kuris dažnai yra prastos kokybės ir užterštas nitratais. Modernizuojant esamus vandens gerinimo įrenginius pasiekiamas geresnis geriamo vandens išvalymo laipsnis;

2. Įtaka aplinkos taršai - rekonstruojant senus bei pastatant naujus nuotekų valymo, vandens gerinimo įrenginius, pagerėja išleidžiamų išvalytų vandenų kokybė bei sumažinamas aplinkos užteršimas. Pagerėja tiekiamo vandens kokybė, didesnė dalis gyventojų turi galimybę prisijungti prie centralizuotų tinklų. Uždarant senus sąvartynus bei pastatant naujus, modernius atitinkančius Europos sąjungos atliekų tvarkymo reglamentus, nutraukiama aplinkos tarša;

3. Įtaka Lietuvos turizmui, ypač rekreacinėms zonoms - vandens kokybės pagerinimas rekreaciniuose rajonuose didina poilsiautojų skaičių, žuvų kiekį Lietuvos upėse ir ežeruose atitinkamai didinant pajamų, gaunamų iš turizmo veiklos dydį, kuriant

papildomas darbo vietas regionuose. Taip pat pagerinamos rekreacinės sąlygos saugomose teritorijose – sutvarkoma infrastruktūra, sureguliuojami lankytojų srautai, padidinama informacijos sklaida ir prieinamumas. (APVA, 2010)

Analizuojant Sanglaudos fondo ir Struktūrinių fondų projektus galime stebėti, kad Sanglaudos fondo lėšomis 2000-2006 m. vykdoma 40 vandentvarkos ir regioninių atliekų tvarkymo projektų.

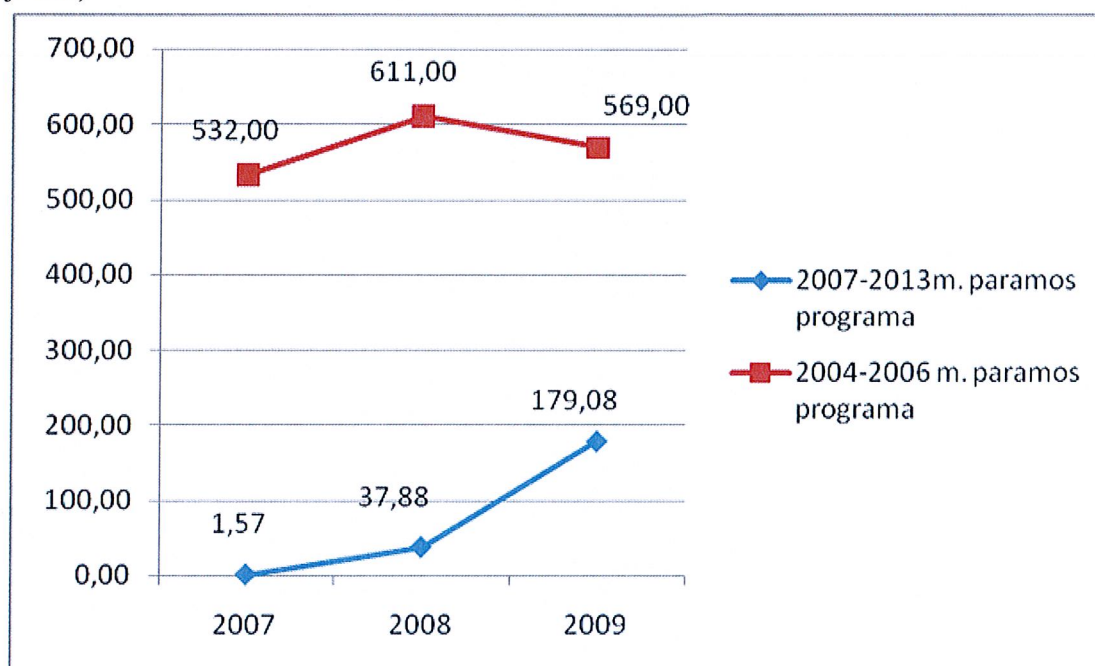
Remiantis Sanglaudos fondo strategija, iš šio fondo finansuojamais projektais siekiama:

- gerinti nuotekų tvarkymą ir geriamojo vandens kokybę, spręsti vandentvarkos ūkio problemas;
- užtikrinti efektyvų buitinių ir pavojingų atliekų tvarkymą bei sukurti regioninius buitinių atliekų tvarkymo centrus;
- mažinti oro taršą.

ISPA programos projektams įgyvendinti nuo 2000 m. skirta 772 mln. Lt. . ES lėšos sudaro 469 mln. Lt, valstybės – 303 mln. Lt Sanglaudos fondo finansinė parama 2004-2006 m. sudaro 1,174 mlrd. Lt. ES lėšos sudaro 953 mln. Lt, valstybės – 221 mln. Lt.

Atliekant išsamią projektų analizę buvo pastebėta, kad siekiant, kad kuo greičiau būtų pradėti įgyvendinti projektai, kurių išlaidas vėliau būtų galima kompensuoti iš ES 2007-2013 m. struktūrinės paramos, Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2007 m. gruodžio 5 d. įsakymu Nr. D1-657 buvo patvirtintas Laikinei finansuojamų preliminarių projektų, sąrašas ir nustatyta laikinojo finansavimo sutarčių sudarymo tvarka, ko apsekoje galime stebėti laikinojo finansavimo mokėjimų dinamiką

Pav. 5. 2004 – 2006 m. ir 2007 – 2013 m. mokėjimų dinamika (įvertinant laikinojo finansavimo mokėjimus)

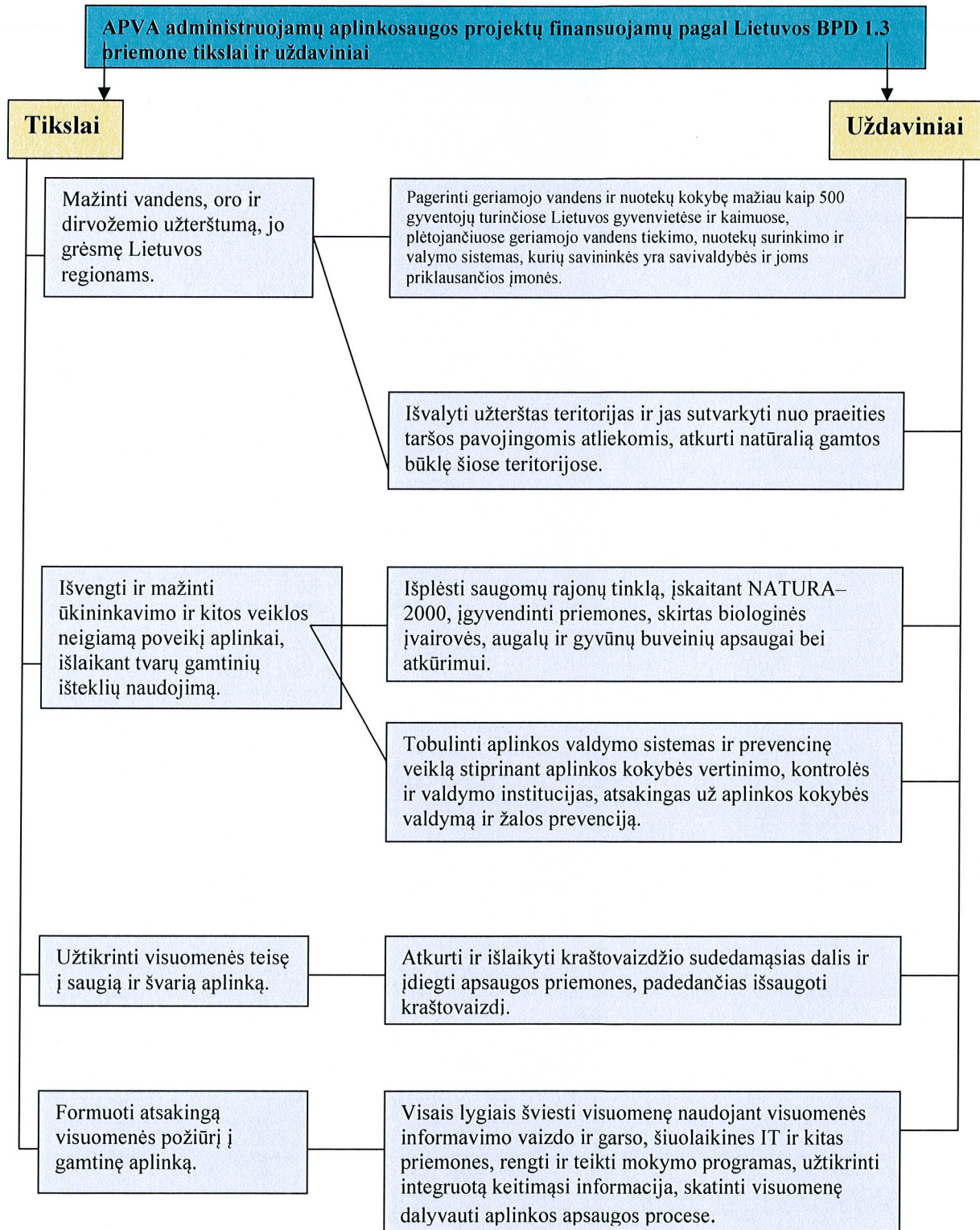

5 paveiksle pateikti pagal 2007 – 2013 m. paramos programą bei 2004 – 2006 m. paramos programą 2007 – 2009 m. atlikti mokėjimai. 2007 – 2013 m. atlikti mokėjimai apskaičiuoti įvertinant mokėjimus, atliktus pagal laikinojo finansavimo sutartis.

ES struktūrinių fondų parama Lietuvai 2004-2006 m. teikiama pagal Lietuvos 2004-2006 m. bendrąjį programavimo dokumentą (BPD). Iš struktūrinių fondų finansuojami mažesnės apimties projektai, taip pat suteikiama galimybė gauti paramą savivaldybėms, kurių projektai nebuvo finansuoti iš Sanglaudos fondo lėšų.

APVA administruoja pagal Lietuvos BPD 1.3 priemonę finansuojamus aplinkosaugos projektus. Pagrindiniai Lietuvos BPD 1.3 priemonės tikslai ir uždaviniai yra šie:

Pav. 6. Pagrindiniai Lietuvos BPD 1.3 priemonės tikslai ir uždaviniai

2004-2006 m. struktūrinių fondų finansavimą gavo 101 aplinkosaugos projektas. Projektams įgyvendinti skirta 113,32 mln. Lt. ES struktūrinių fondų lėšos sudaro 84,99 mln. Lt, valstybės – 28,33 mln. Lt. Finansinė parama buvo skirta mažų gyvenviečių vandens tiekimui ir

nuotekų valymui, upelių ir ežerų valymui, visuomenės informavimui, saugomų teritorijų apsaugojimui nuo žmogaus veiklos, Baltijos pajūrio tvarkymui.

(<http://www.apva.lt/body.php?m=1166192200>)

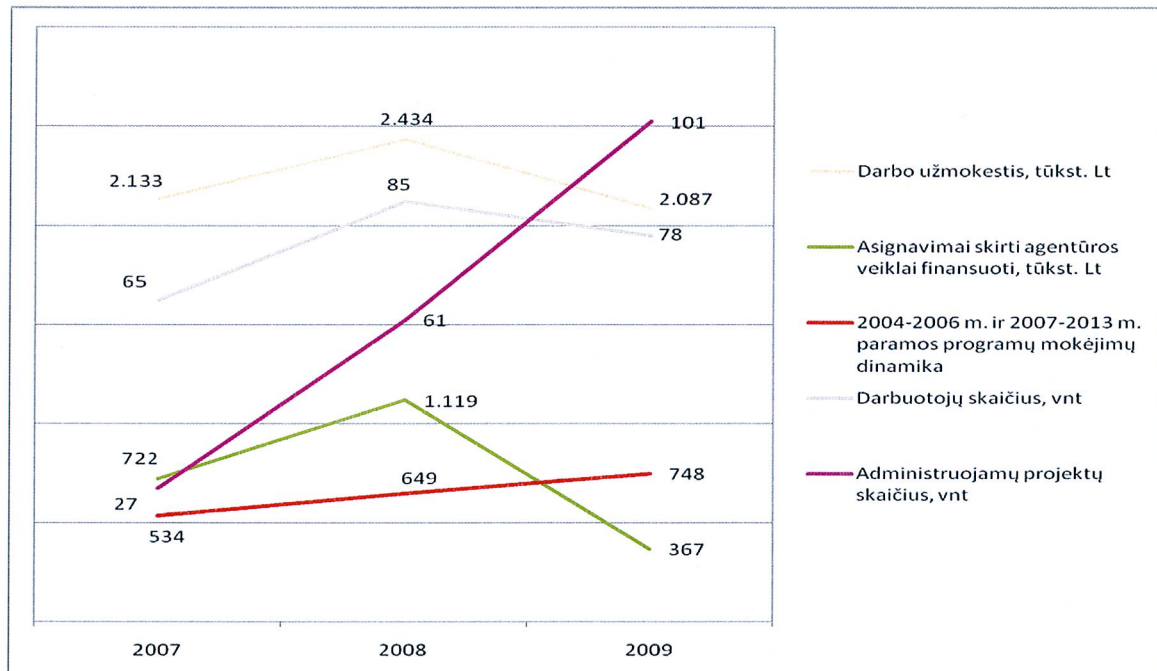
Įgyvendinant šiuos projektus siekiama pagrindinio (horizontalaus) BPD tikslo – darnaus šalies vystymosi.

Agentūros specialistai bendradarbiaudami su valstybės institucijomis, vandens tiekėjais, atliekų tvarkytojais, savivaldybėmis, nevyriausybinėmis organizacijomis ir jų partneriais siekia kartu kurti Lietuvoje švarią ir sveiką aplinką, išsaugoti biologinę ir kraštovaizdžio įvairovę, sudaryti prielaidas racionaliam gamtinių išteklių naudojimui. Gerėjanti aplinkos kokybė turi atitikti ES ir Lietuvos aplinkos apsaugos reikalavimus. Šiems tikslams pasiekti iš 2007-2013 metų ES struktūrinės paramos fondų skirta 3,36 mlrd. litų - 14 procentų visos paramos Lietuvai.

(<http://www.esparama.lt/2007-2013/lt/apva/apie>)

2.3. Aplinkos projektų valdymo agentūros veiklos efektyvumas

Pav. 7. Pagrindiniai Aplinkos projektų valdymo agentūros veiklos rodikliai

2009 m. asignavimai skirti agentūros veiklai finansuoti lyginant su 2008 m. sumažėjo 3 kartus, taip pat krizės apsekoje ženkliai sumažėjo Agentūrai skirtas darbo užmokesčio fondas bei darbuotojų skaičius, o įsibėgėjus 2007-2013 m. programai administruojamų projektų skaičius išaugo beveik 2 kartus.

3. APLINKOSAUGOS PROJEKTŲ FINANSAVIMO TYRIMAS

3.1. Tyrimo metodologija ir problemos identifikavimas

Iš išnagrinėtos situacijos aišku, kad aplinkosaugos projektai gali būti priemonė sušvelninti krizei, tačiau tam reikia išsiaiškinti, ar krizė pati savaime neapsunkina projektų įgyvendinimo, ir ar vykdomi projektai yra finansiškai ir ekonomiškai naudingi. Tyrimo eigoje bandysiu patvirtinti arba paneigti šias hipotezes:

1. **Lietuvos aplinkosaugos politika finansuojant aplinkosaugos projektus krizės metu pagerėjo.**
2. **Krizė įtakojo aplinkosaugos projektų finansavimą.**
3. **Skirtingose regionuose ir miestuose aplinkosaugos projektai atsiperka nevienodai.**

Siekiant išsiaiškinti krizės įtaką finansuojamiems aplinkosaugos projektams, reikia apžvelgti mokėjimų srautus, ar matysis šiuo sunkiu laikotarpiu, pagal pasirinktas savivaldybes mokėjimų nuosmukis. Todėl norint patikrinti šią hipotezę reikia įvertinti senosios 2004-2006 metų programos ir naujos 2007-2013 metų programos mokėjimų stabilumą.

Tyrimo eiga:

1. Išanalizuoti bendrą situaciją įsisavinant ES paramą aplinkosaugos srityje Lietuvoje. Tai bus daroma lyginant apskričių, taip pat analizuojant paramos kryptčių lėšų įsisavinimo spartą.
2. Pasiremiant konkrečiu šiaurės Lietuvos regiono pavyzdžiu, išnagrinėti 2 paramos programų vykdymo efektyvumą, analizuojant skirtingų laikotarpių duomenis.
3. Atlikti konkretaus projekto, kuris buvo vykdomas šiame regione finansinės ir ekonominės krizės metu, finansinę ir ekonominę analizę. Ji bus atliekama skaičiuojant pagrindinius finansinius ir ekonominius rodiklius: finansinę ir ekonominę grynąją dabartinę vertę, finansinę ir ekonominę vidines grąžas (9 lentelė)

4. Nustatyti, ar projekto atsipirkimas priklauso nuo to, kokio dydžio regione vykdomas projektas.

3 lentelė. Ekonominės sąvokos

<i>Sutrumpinimas</i>	<i>Kilmė</i>	<i>Reikšmė</i>
FNPV	Financial Net Present Value	Finansinė grynoji dabartinė vertė
ENPV	Economical Net Present Value	Ekonominė grynoji dabartinė vertė
FIRR, FRR	Financial Rate of Return	Finansinė grąža, finansinė vidinė grąža
EIRR	Economical Rate of Return	Ekonominė grąža, ekonominė vidinė grąža
IRR	Internal Rate of Return	Vidinė grąža
NPV	Net Present Value	Grynoji dabartinė vertė

$$NPV = \sum_{t=0}^n \frac{R_t}{(1+i)^t} \quad (1)$$

, kur NPV – grynoji dabartinė (finansinė arba ekonominė) vertė

R_t – laikotarpio ekonominis arba finansinis srautas

t – laikotarpis

Vidinė (finansinė arba ekonominė) grąžos norma \bar{r} randama surandant grąžą, su kuria grynoji dabartinė vertė yra ligi 0.

$$NPV = \sum_{t=0}^n \frac{C_t}{(1+\bar{r})^t} = 0 \quad (2)$$

Kur NPV – grynoji dabartinė vertė

C_t – finansinis arba ekonominis srautas

t - laikotarpis

3.2. Aplinkosaugos projektų finansavimas pagal apskritis

Įgyvendinamų projektų skaičius kiekvienoje apskrityje skirtingas, kaip ir pagal sutartis skirtų bei įsisavintų lėšų sumos (4 lentelė).

4 lentelė. Įgyvendinamų projektų skaičius kiekvienoje apskrityje

Apskritis	Sutarčių skaičius	Pagal sutartis skirta lėšų	Įsisavinta lėšų	Įsisavintų lėšų dalis proc.
Alytaus	51	210.535.651,08	70.146.032,30	33,318
Kauno	59	313.602.990,17	65.240.093,32	20,803
Klaipėdos	47	244.278.916,36	43.723.656,64	17,899
Marijampolės	45	18.738.9913,72	54.764.410,70	29,225
Panevėžio	45	171.368.749,84	37.026.272,26	21,606
Šiaulių	54	382.657.091,74	110.008.685,12	28,749
Tauragės	44	146.317.206,99	37.825.167,58	25,852
Telšių	41	143.547.780,04	39.144.065,56	27,269
Utenos	42	98.393.893,43	26.218.822,17	26,647
Vilniaus	50	420.955.474,63	102.412.764,61	24,387

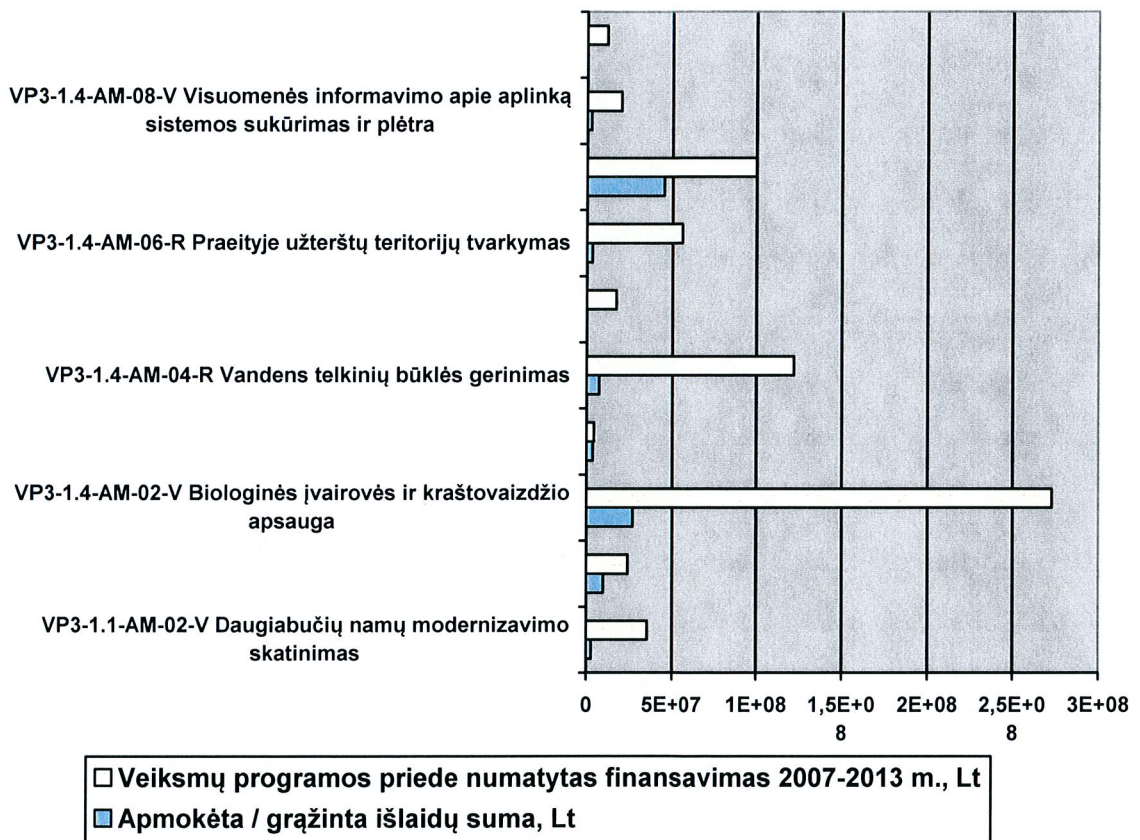
Daugiausiai sutarčių pasirašyta Kauno apskrityje, tačiau daugiausiai lėšų pagal sutartis skirta Vilniaus apskričiai. Mažiausiai lėšų skirta Utenos apskričiai, nors sutarčių skaičius mažiausias Telšių apskrityje. Mažiausiai lėšų nuo pagal sutartis skirtos sumos iki 2010 m. lapkričio įsisavino Klaipėdos ir Kauno apskritys, o daugiausiai Alytaus ir Marijampolės.

3.3. Sanglaudos skatinimo veikslių programa

3.1. prioritetas. Vietinė ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas bei pritaikymas turizmo plėtrai. Žemiau pateiktame paveiksle matome, kaip paskirstomas finansavimas šiam prioritetui. Paveiksle, išlaidų tipai suskirstyti į „numatytą finansavimą“ bei jau „apmokėtą/grąžintą išlaidų sumą“. Didžiausias finansavimas akivaizdžiai skiriamas „Biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio apsaugai“, tačiau proporcingai grąžinta išlaidų suma

yra labai žema, vizualiai vertinant santykiu apie 1/9. Dvi kitos kryptys kurioms numatytas 2007 – 2013 metų finansavimas tarp didžiausių paveiksle, tai „Vandens telkinių būklės gerinimas“ bei „Aplinkos monitoringo, kontrolės ir prevencijos stiprinimas“. Pastarasis turi aukščiausią bendrą gražintą skolą, o tuo pačiu ir aukštą apmokėtą proporciją siekiančią apie 1/2. Apibendrinus, projektai pasižymi aukštu numatytu finansavimu, tuo tarpu apmokėta išlaidų suma paprastai sudaro labai žemą dalį.

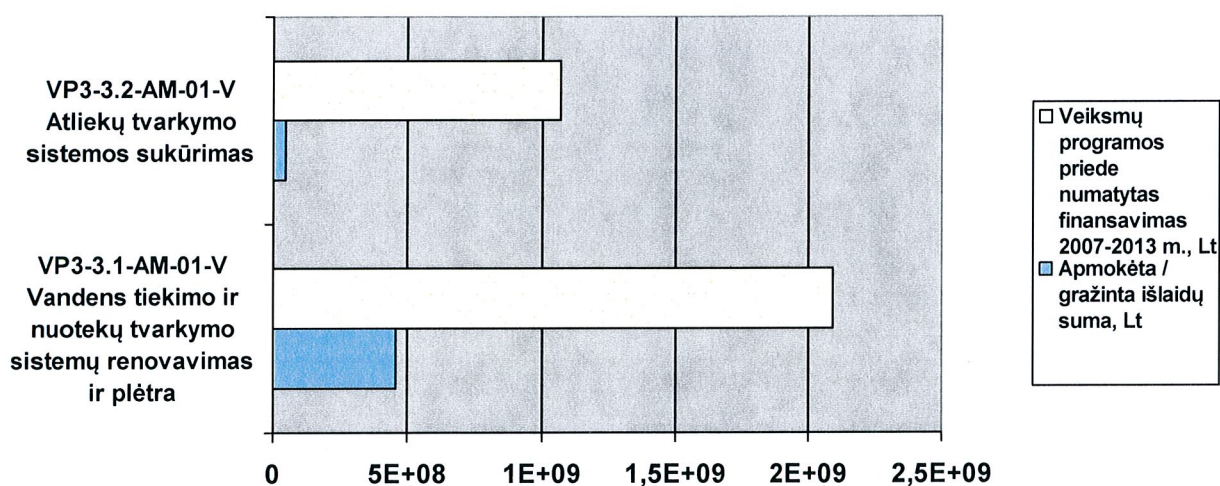
Pav. 8. Vietinė ir urbanistinė plėtra, kultūros paveldo ir gamtos išsaugojimas bei pritaikymas turizmo plėtrai

3.3 prioritetas. Aplinka ir darnus vystymasis

9 paveiksle vaizduojamas numatytas finansavimas aplinkos ir darnaus vystymosi sekcijai. Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimui ir plėtrai yra numatyta dukart tiek, kiek atliekų tvarkymo sistemos sukūrimui. Tai gan natūralus rezultatas, kadangi vandens tiekimas bei nuotekų tvarkymas reikalauja daugiau investuotų lėšų į infrastruktūrą. Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo plėtroje jau apmokėtas ketvirtadalis numatyto finansavimo.

Pav. 9. Aplinkos ir darnaus vystymosi prioriteto finansavimas

5 lentelė. Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimas ir plėtra

Apskritis	Sutarčių skaičius	Pagal sutartis skirta lėšų	Įsisavinta lėšų (iki 2010 11)	Įsisavintų lėšų dalis nuo skirtos sumos (%)
Alytaus	7	140.462.776,36	52.063.761,88	37,066
Kauno	13	241.191.017,74	50.478.943,47	20,929
Klaipėdos	9	178.613.565,73	30.724.273,58	17,202
Marijampolės	6	109.454.475,34	34.452.751,98	31,477
Panevėžio	7	113.441.176,52	28.772.405,86	25,363
Šiaulių	12	289.764.498,86	83.018.833,03	28,651
Tauragės	5	105.830.168,94	31.309.932,23	29,585

Telšių	7	117.399.634,06	34.025.070,54	28.982
Utenos	7	64.744.402,34	18.620.843,54	28,761
Vilniaus	10	382.019.614,29	93.689.604,88	24,525

Vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo sistemų renovavimui ir plėtrai daugiausiai sutarčių yra sudaryta Kauno, Šiaulių ir Vilniaus apskrityse, atitinkamai 13, 12 ir 10. Daugiausiai lėšų skirta taip pat didžiosioms apskritims, tačiau nors Kaune bei Šiauliuose sutarčių pasirašyta daugiau, projektų įgyvendinimui Vilniuje skirta 100 tūkst. litų daugiau nei artimiausiam, žemiau esančiam Kaunui. Tuo tarpu lėšų įsisavinimas Vilniaus apskrityje yra tarp žemiausių, vos siekiantis 25%. Žemiausias įsisavinimo lygis fiksuojamas Klaipėdoje su 17%, kai efektyviausiai lėšas įsisavinanti apskritis – Alytaus, su 20 procentinių punktų aukštesniu lygiu nei Klaipėda.

6 lentelė. Lietuvos apskritys pagal gyventojų skaičių

Nr.	Apskritis	Gyventojų skaičius
1.	<u>Alytaus apskritis</u>	177 040
2.	<u>Kauno apskritis</u>	673 706
3.	<u>Klaipėdos apskritis</u>	378 843
4.	<u>Marijampolės apskritis</u>	181 219
5.	<u>Panevėžio apskritis</u>	284 235
6.	<u>Šiaulių apskritis</u>	349 876
7.	<u>Tauragės apskritis</u>	127 378
8.	<u>Telšių apskritis</u>	173 383
9.	<u>Utenos apskritis</u>	172 580
10.	<u>Vilniaus apskritis</u>	848 097

7 lentelė. Atliekų tvarkymo sistemos sukūrimas

Apskritis	Sutarčių skaičius	Pagal sutartis skirta lėšų	Įsisavinta lėšų (iki 2010 11 26)	Įsisavintų lėšų dalis nuo skirtos sumos (%)
Alytaus	3	39.931.810,89	11.494.527,89	28,785
Kauno	3	20.517.147,01	4.122.658,41	22,043
Marijampolės	2	56.187.842,00	12.675.156,78	22,556
Panevėžio	2	26.445.216,00	30000	0,113
Šiaulių	3	61.507.550,00	1.743.3546,7	28,344
Tauragės	2	18.690.428,39	634.655	3,396
Telšių	1	7.279.372,52	0	0
Utenos	1	8.013.245,00	0	0

Vienose didžiausių Lietuvos apskričių – Vilniaus ir Klaipėdos – ši priemonė nėra įgyvendinama. Daugiausiai lėšų iki 2010 m. lapkričio 26 d. pavykę įsisavinti Alytaus, Šiaulių ir Marijampolės apskritims, kurioms ir didžiausias finansavimas skirtas šios priemonės įgyvendinimui.

Pirmoji iškelta hipotezė „**LT aplinkosaugos politika finansuojant aplinkosaugos projektus krizės metu pagerėjo**“ - nepasitvirtina, nes vykdant senuosius projektus 2004-2006 m. Lietuva pasirašė susitarimą su Europos Komisija, jog ji leistų pratęsti projektų pabaigos terminą dėl negalėjimo laiku pabaigti projektus ir įsisavinti gaunamas lėšas. 8 lentelėje matome duomenis, kai per 2004 metus ekonomine situacija buvo dar stabili ir niekas negalėjo nuspėti, jog per artimiausius penkerius metus kainos pašoks ir kils infliacijos lygis iki pat 2008 metų. Kaip rodo statistikos departamento teikiama informacija per 2006-2007 metus statybų rinka buvo persotinta, todėl rangovai nebuvo suinteresuoti priimti įsipareigojimus aplinkosaugos projektuose. Taip pat prie nesėkmės laiku juos užbaigti prisidėjo ir patirties stoka projektuojant, organizuojant ir planuojant šiuos projektus.

Lentelė 8. Vidutiniai statybos sąnaudų kainų pokyčiai

Šaltinis: Statistikos departamentas. Vidutinis metinis pokytis (metai, palyginti su ankstesniais metais)

Tam, kad valstybė greičiau išeitų iš ekonomikos krizės 2009 metų pradžioje buvo sudarytas ekonomikos skatinimo planas, kuriame numatyti 2007-2013 metų projektams įsisavinti **818 mln. Lt.** iš kurių APVA – skirta 769,9 mln. Lt (www.Skatinimoplanas.lt) visoje metu eigoje buvo prižiūrimas jo įgyvendinimas. Valstybė siekdamas padėti projekto vykdytojams sudarė galimybes pasinaudoti EIB paskola. Jeigu būtų projekto vykdytojai ėmę paskolas iš komercinių bankų, tai už skolintus pinigus būtų sumokėję labai dideles palūkanas, kurios krizės metu buvo padidėjusios. Vyriausybė savo veiksmais – susitarimu su EIB dėl lengvatinių paskolų su 3 % metine fiksuota palūkanų norma padėjo su finansais sunkumais susiduriančiais projekto vykdytojams įgyvendinti aplinkosaugos projektus. Analizei atlikti naudoti duomenys yra pateikti 9 lentelėje.

Lentelė 9. 2007-2013 metų projektų įsisavinimas

Ministerijos ir (ar) kitos valstybės institucijos	Lėšų išmokėjimas projektų vykdytojams				
	2010 m. planuojama išmokėti (mln. Lt)	Tame tarpe planuota iki 2010 11	Pasiekta iki 2010 11		
		mln. Lt	mln. Lt	proc.	met. proc.
<i>Aplinkos m-ja</i>	818,0				
<i>t.sk. APVA</i>	769,9	675,4	380,9	56,4%	49,5%
Atliekų projektai	139,3	116,8	32,2	27,6%	23,1%
Dumblo projektai	116,7	105,5	52,1	49,3%	44,6%
Vandenių projektai	376,3	332,1	231,2	69,6%	61,4%
Struktūriniai projektai	137,7	121,0	65,4	54,1%	47,5%

Žemiau pateikiamos priežastys, kurios įtakoja lėšų įsisavinimą:

- Rangovų teisminiai ginčai. Pirkimo procedūros dažnai nepagrįstai skundžiamos teismuose. Teismo sprendimu pirkimo procedūros sustabdomos iki teismas išnagrinės dalyvio skundą. Dažniausiai tai trunka ne vienerius metus.
- Savivaldybių skolinimosi limitai/GPG garantijos paskolai dažnai stabdo lėšų panaudojimą.
- Ribota konsultantų rinka, konsultantų paslaugų kainų augimas. Dėl to nepavyksta iš pirmo karto paskelbus pirkimą pasirašyti paslaugų sutarties. Konkursai skelbiami ne vieną kartą. Techninės dokumentacijos parengimo (projektavimo) sutartyse numatomos rizikos, tačiau jų neišvengiama, dėl to atsiranda vėlavimai.
- Viešieji pirkimai, kurie užtrunka dėl nepalankaus ir ilgai užsitęsiančio biurokratinio mechanizmo.
- paskolos EIB negavimas, ne visi projektų vykdytojų norai gauti paskolas atitinka kriterijus ir numatytiems reikalavimams.
- Smukusios darbų kainos krizės metu, sumažino įsisavinimo planus. Atsiradus pigesnei darbo jėgai ir dėl smukusių statybos medžiagų kainų sumažėjo įgyvendinimas, nei buvo planuota.

Lentelė 10. PESTEL ANALIZĖ (Aplinkos veiksniai, turintys įtakos aplinkos projektų įgyvendinimui)

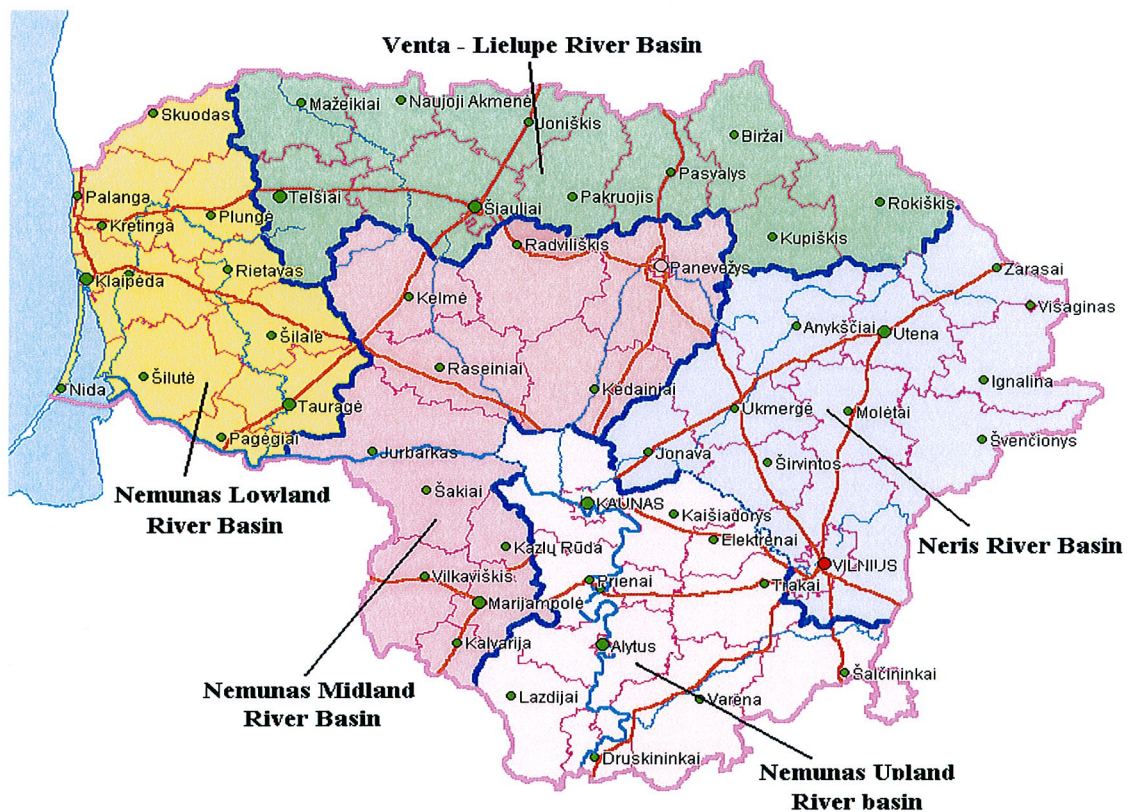
Veiksniai	Esama situacija	Vystymosi tendencijos
Ekonominė krizė (1)	Ekonominė krizė palietė ir valstybines institucijas, Daugelis aplinkosaugos projektus įgyvendinančių nevalstybinių organizacijų bankrutuoja arba atsiduria ant bankroto slenksčio. Tokia situacija yra ir ne tik verslo struktūrose, bet ir finansinėse institucijose. O tai jau sukelia grandininę reakciją ir ne retai priveda prie ekonominio - finansinio bankroto visą šalį.	Šis ekonominis sąstingis turėtų Lietuvoje baigtis greitai. Kadangi valstybinės institucijos yra iš stabiliau ir stipriau stovinčių institucijų, tikėtina, kad jų ekonominė situacija pagerės greičiau, tai įtakos turės aplinkosaugos projektų įgyvendinimui.
Nedarbo lygis (2)	Šiandienos situacija valstybės ir privačiose institucijose yra tokia, jog buvo mažinami etatai. Atleistų darbuotojų darbo krūvis paskirstomas likusiems darbuotojams.	Tikimasi, jog atsigavus po krizės, gaunant didesnes lėšas, padaugės darbo, todėl esamiems darbuotojams bus per didelis krūvis. Todėl bus sukuriamos naujos darbo vietos žmonėms, siekiant įvykdyti visus reikalavimus bei įsisavinant visas lėšas.
Darbo jėgos kaina (3)	Šiuo metu vidutinis darbo užmokestis Lietuvoje yra iki 1500Lt.	Siekiant didinti lėšų įsisavinimą bus reikalinga didesnis darbo našumas, siekiant, kad tas našumas būtų pasiektas, darbuotojams bus keliami atlyginimai iki 20%, todėl vidutinis darbo atlyginimas per tris metus turėtų kilti.
Darbuotojų našumas (4)	Kadangi pirmaisiais 2009 metų mėnesiais darbo padaugėjo, nes sumažėjo darbuotojų skaičius. Darbo našumas yra didesnis, tačiau iškyla problema dėl darbo kokybės.	Našumas teoriškai turėtų didėti, bet, esant darbo jėgos trūkumui darbo našumo didėjimui galimybių nėra, nes pasiekta kritinė riba, kuomet darbo krūvis nepatinka galimybių.
Darbuotojų tobulinimas (5)	Šiuo metu nepakankamai dėmesio skiriama darbuotojų profesiniam tobulinimui	Per ateinančius kelis metus institucijos turės pakankamai lėšų darbuotojų kvalifikacijos kėlimui, kursams ir profesiniams seminarams. Tai sumažins darbuotojų migraciją, darbuotojai labiau vertins darbą.
Valiutų kursų svyravimai (6)	Šiuo metu pasaulinė infliacija turi didelę įtaką valiutų kursų svyravimui. Nors dolerio kursas stabilizuojasi, tačiau tai	Tikimasi, kad ekonominėmis priemonėmis bus sustabdyta infliacija.

	vis tiek lemia įmonės nuostolių atsiradimą. Lietuvoje per pastaruosius metus infliacija vartojimo prekėms išaugo 7.3%. Žmonės pinigus skiria būtinosios reikmės prekėms.	
--	--	--

3.4. Ekonominio nuosmukio įtaka lėšų įsisavinimui

Vertinant ekonominio nuosmukio (2008-2010 m.) įtaką projektinių lėšų įsisavinimui analizuosime vieną iš Sanglaudos fondo finansuojamų projektų – Ventos Lielupės upių (žemėlapyje pavaizduota žalia spalva) baseino investicinės programos I etapo I fazės projektą.

Pav. 10. Projektų įgyvendinimo sritys

Šaltinis : APVA. Veiklos ataskaita 2007

Ventos Lielupės upių baseino investicinės programos I etapo I fazės projekto planuojamas pradinis biudžetas 160.776.179,20 Lt (46.564.000.00 €) Planuojama 80 proc. Išlaidų iš Sanglaudos fondo ir 20 proc. iš bendrojo finansavimo.

Analizuojant 2004-2006 m projektų įgyvendinimą, žinoma, kad užsakovams prisidėti savo lėšomis dažniausiai nereikėjo, tačiau įgyvendinant 2007-2013 m projektus paramos gavėjas privalo prisidėti savomis lėšomis.

Ventos Lielupės upių baseino investicinę programą įgyvendinančios savivaldybės:

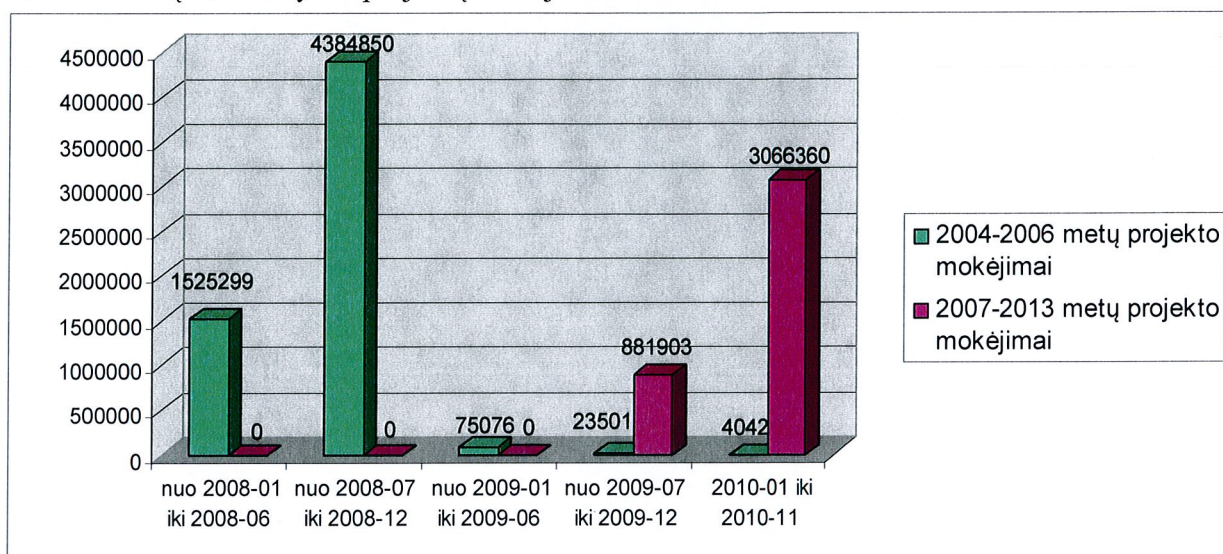
- Akmenės rajono savivaldybė
- Biržų rajono savivaldybė
- Joniškio rajono savivaldybė
- Rokiškio rajono savivaldybė
- Pasvalio rajono savivaldybė
- Telšių rajono savivaldybė
- Šiaulių rajono savivaldybė

Mokėjimai vyko sparčiai tiek įsisavinant 2004-2006 m. tiek 2007-2013 m. projektų lėšas, nors užsakovui 2007-2013 m. projekto įgyvendinimui reikėjo prisidėti savo lėšomis.

Besibaigiant seniesiems projektams, Europos Komisijos sprendimu pasirašyta nauja 2007–2013 m. ES struktūrinės paramos veikslių programa. Administruojant šiuos projektus vis dažniau buvo susiduriama su problema, kaip įsisavinti kuo daugiau ES lėšų ir užtikrinti efektyvų finansuojamų projektų įgyvendinimą. Dėl šių priežasčių buvo sukurta efektyvesnė projektų administravimo tvarka, todėl supaprastėjo ES struktūrinės paramos 2007-2013 m. projektų administravimo strategija. Nors dedama daug pastangų supaprastinti projektų administravimo tvarką, tačiau iškyla sunkumų įgyvendinant projektus, kai pareiškėjai/galutiniai paramos gavėjai turi prisidėti savo lėšomis prie finansuojamų projektų, iškyla nemažai rūpesčių kuomet nėra pinigų savo daliai padengti, todėl tai tampa sudėtingas bei ilgas procesas, kuris dažniausiai užsitęsia ilgiau, nei numatyta. Siekiant sėkmingai įgyvendinti aplinkosaugos projektus, buvo siūloma alternatyva – skolintis pinigų, savo lėšų daliai apmokėti iš Europos Investicinio Banko (EIB). Dabartinėmis ekonominėmis sąlygomis EIB siekia padėti bendrajai Lietuvos ekonomikai, investuodama į socialinę ir ekonominę infrastruktūrą.

Žemiau pateiktuose duomenyse matoma, kaip vyko su darbo tema susijusių projektų įgyvendinimas pagal savivaldybes vandentvarkose srityje. Tokiu būdu siekiama palyginti dviejų programų lėšų įsisavinimą.

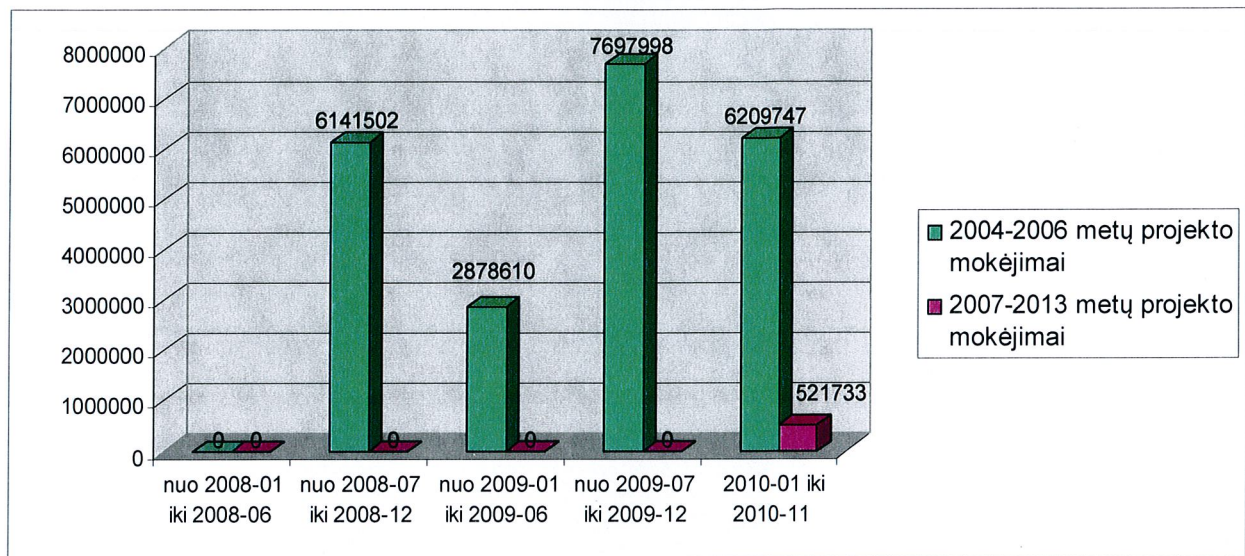
Pav. 11. Biržų savivaldybės projektų mokėjimai

Šiuo metu su Biržų rajono savivaldybe yra pasirašiusi pagal 2007-2013 metų programą dvi finansavimo administravimo sutartis. Bendra pasirašytų sutarčių vertė yra 20.2228.999,52 Lt. Į šia vertę įskaičiuojama užsakovo dalis, kuri sudaro 1.836.449,73 Lt. Tačiau analizuojant šios savivaldybės mokėjimo srautus matosi, jog jie pakankamai stabilūs. Pagal diagramą, matome, kad Biržų savivaldybė įsisavino net 3.948.262,42 Lt. ir žinant tai, kad Biržų savivaldybė yra pasiėmusi EIB paskolą, galime daryti išvadą, jog tai daro didelę įtaką prie aplinkosauginių projektų įsisavinimo.

Biržų savivaldybė viena iš pirmųjų savivaldybių, kuri vykdė statybos darbus pagal 2004-2006 metų programą, taigi jau 2008 metų galo visi sutartiniai įsipareigojimai buvo pasibaigę, lentelė su mokėjimais atvaizduota priede Nr. 4. Kuriame matosi, jog visi mokėjimai vyko proporcingai ES Sanglaudos fondo (ES) ir LR valstybės biudžeto (BF) lėšomis.

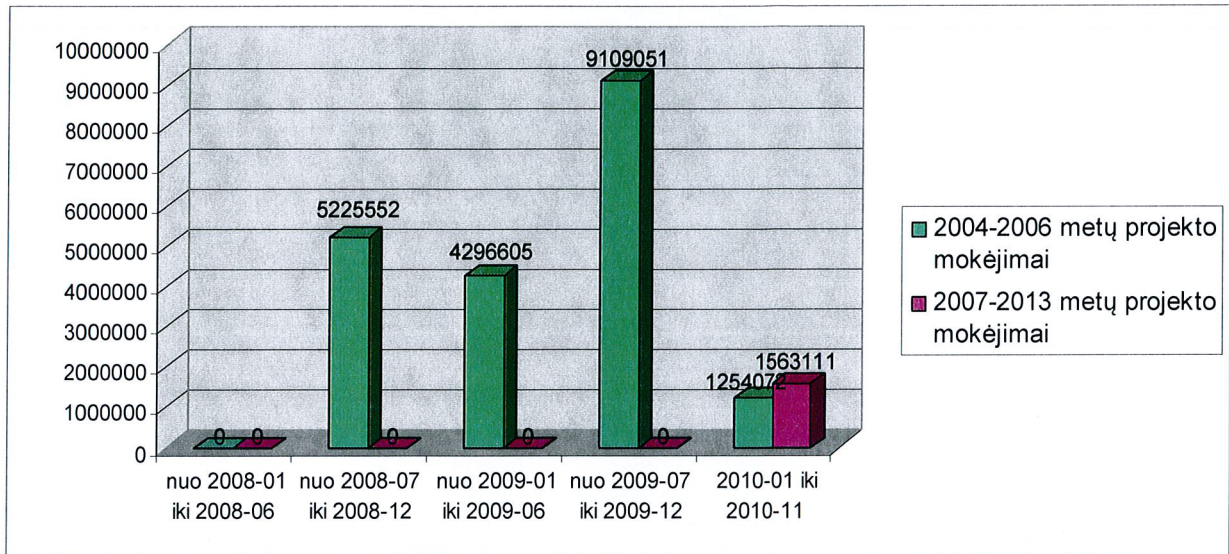
Pav. 12. Pasvalio savivaldybės projektų mokėjimai

Pagal pateiktos diagramos duomenis matome, jog 2004-2006 metais vykusių mokėjimų didžiausias nuosmukis buvo pirmąjį 2009 metų pusmetį. Tačiau tai neturėjo įtakos dėl nuosavų lėšų prisidėjimo, nes mokėjimai vyko iš ES Sanglaudos fondo lėšų (ES) ir LR valstybės biudžeto lėšų (BF).

Apžvelgiant į tai jog, pagal 2007-2013 metų programą, Pasvalio rajono savivaldybei skirta 6.692.450,00 Lt suma, tai pagal mokėjimus įvykdytus 2010 metais galima pastebėti, jog yra įsisavinta mažiausiai, tačiau galimai daro įtaką, jog tenka prisidėti savo dalimi. Nors Pasvalio savivaldybė turi EIB paskolą, tačiau ja dar nepasinaudojo.

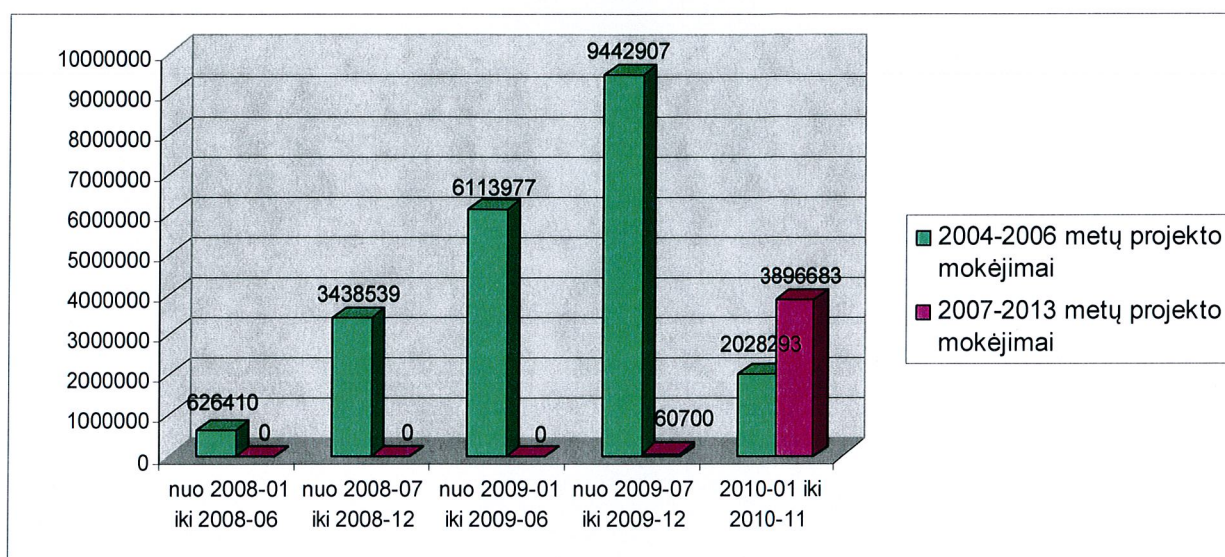
Pav. 13 Rokiškio savivaldybės projektų mokėjimai

Pagal pateiktus 2004-2006 metų mokėjimų srautus, galime daryti išvadą, jog Rokiškio savivaldybėje nuosmukis įvyko pirmą 2009 m. pusmetį. O pagal pateiktą lentelę su mokėjimais priedas Nr. 10 matosi, jog nuosmukis per šį pusmetį buvo ne dėl to, kad reikėjo prisidėti savo dalimi. O antrame 2009 m. pusmetyje, kai Rokiškio savivaldybei jau reikėjo prisidėti savo lėšų dalimi matome, nors ir krizės laikotarpiu buvo mokėjimai vykdomi stabiliai.

Šiuo metu Rokiškio rajono savivaldybe yra pasirašius sutartį pagal 2007-2013 metų programą už 5.240.727,00 Lt. sumą. Savivaldybė prisideda savo dalimi - 342.845,87 Lt suma. Analizuojant diagramos duomenis matoma, kad naujasis projektas dar tik įsibėgėja, o mokėjimų buvo nedaug. Rokiškio savivaldybė turi EIB paskolą, tačiau, kaip senųjų projektų analizė rodo, jos dar neprireikė.

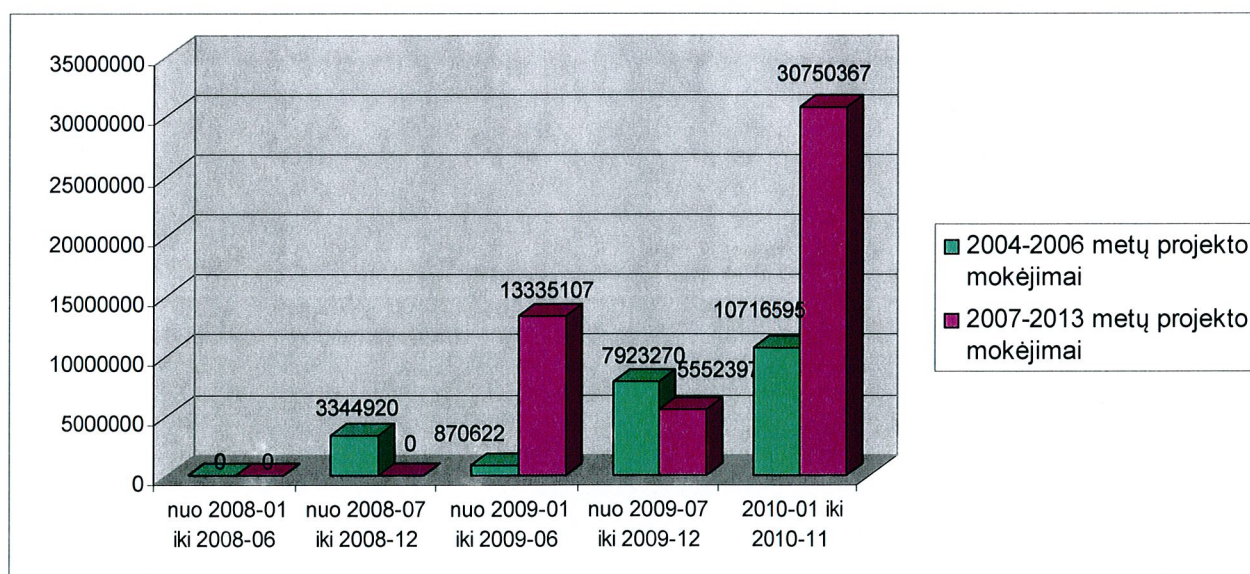
Pav. 14. Jonišchio savivaldybės projektų mokėjimai

Analizuojant Jonišchio rajono savivaldybės mokėjimus pagal 2004-2006 metų programą, matome, kad mokėjimo srantai augo kas pusmetį įgyvendinant aplinkosaugos projektus. Taip pat turėjo didelės įtakos ir tai, jog nereikėjo prisidėti prie aplinkosaugos projektų įgyvendinimo savo lėšų dalimi. Per krizės laikotarpį vykę mokėjimai yra parodyti priedas Nr. 6 lentelėje.

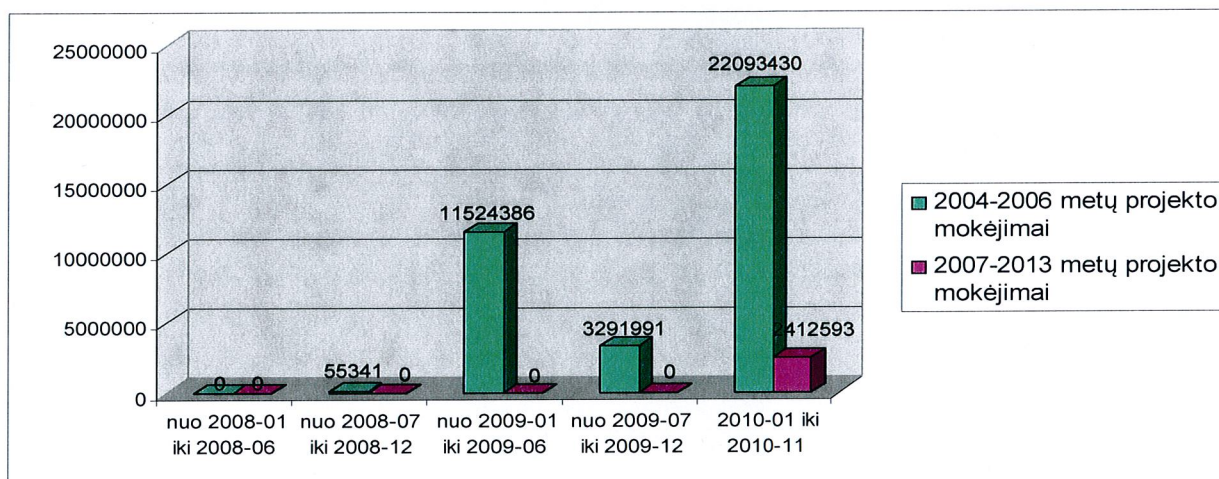
Analizuojant 2007-2013 metų programos projektus matome, jog įvertinus pasirašytas 4 finansavimo ir administravimo sutartis yra pakankamai žemas vykdomų projektų įsisavinimas, kuris įtakoja mokėjimo srantus. Pasirašytų sutarčių bendra išlaidų suma 50.669.555,78 Lt. iš kurių 4.885.431,80 Lt sumą prisideda projekto vykdytojas. Ši savivaldybė turi pasiėmusi EIB paskolą, kurios dar nenaudoja.

Pav. 15. Šiaulių savivaldybės projektų mokėjimai

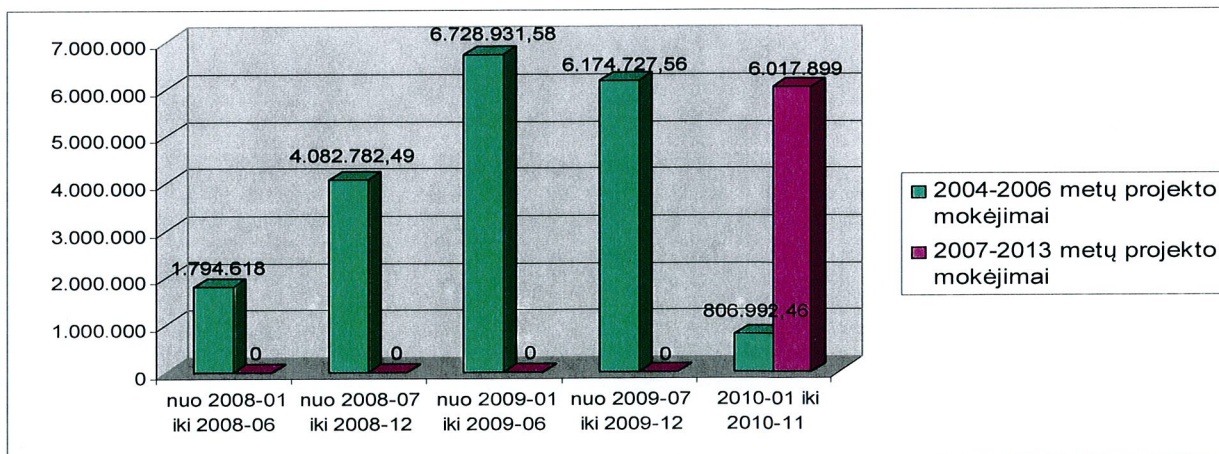
Šiaulių rajono savivaldybė lygiagrečiai vykdė per šitą laikotarpį mokėjimus pagal dvi programas. Pagal 2007-2013 metų programą matome didesnę įsisavinimo lygį, tačiau negalima sulyginti, kadangi 2004-2006 metų programos suma skirta Šiaulių rajono savivaldybei buvo beveik 3 kartus mažesnė nei 2007-2013 metų programos. Tačiau žinant kad ši savivaldybė prašė EIB paskolos, galima daryti išvadą, kad patirtas nuosmukis antrą 2009 m. pusmetį įtakojo išsisavinimo pagerėjimą.

Pav. 16 Telšių savivaldybės projektų mokėjimai

Telšių rajono savivaldybei skirtos 2004-2006 metų paramos lėšų panaudojimas svyravo, tačiau tai neturėjo jokios įtakos nuosavų lėšų prisidėjimas. Kaip ir aukščiau analizuotose savivaldybėse visi mokėjimai buvo vykdomi proporcingai iš ES Sanglaudos fondo lėšų (ES) ir LR valstybės biudžeto lėšų (BF). Pagal naująją 2007-2013 metų programą savivaldybė turi galimybę skolintis iš EIB, padengti savo nuosavų lėšų daliai, tačiau dar šia galimybe nepasinaudojo.

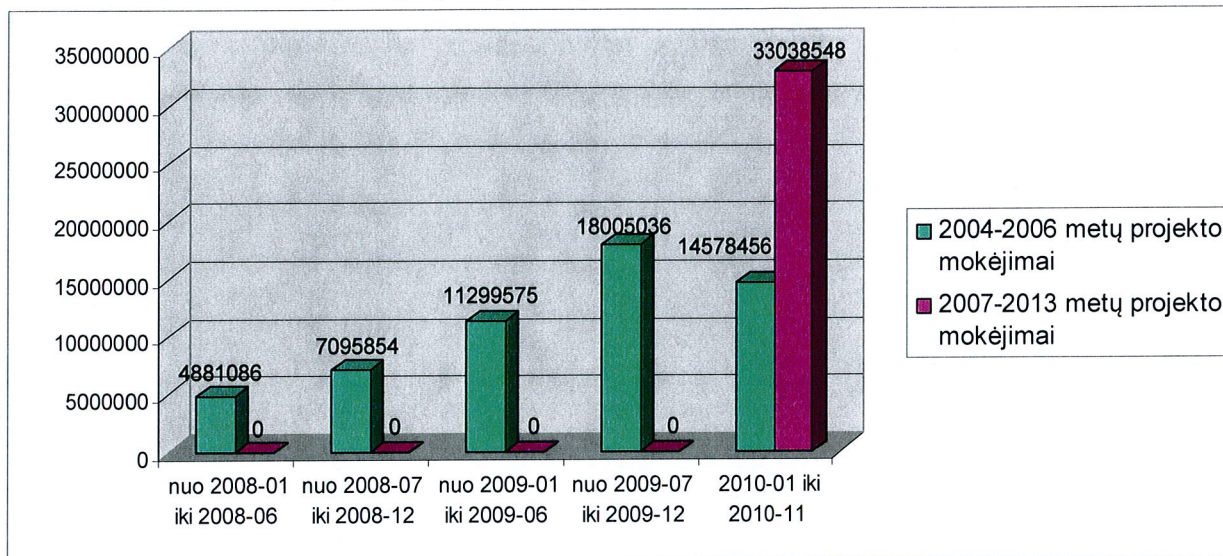
Pav. 17. Akmenės savivaldybės projektų mokėjimai

2004-2006 metų programos mokėjimai kas pusmetį didėjo, nes nereikėjo Akmenės rajono savivaldybei prisidėti nuosavų lėšų dalimi.

Tačiau 2007-2013 metų programos skirta paramos suma Akmenės rajono savivaldybei sudaro 34.004.278,77 Lt. Pasirašytos dvi finansavimo administravimo sutartys ir pagal šias sutartis savivaldybė turi prisidėti 1.913.824,30 Lt. sumą. Ši savivaldybė turi pasiėmusi EIB paskolą ir naudoja jai skirtas lėšas, siekdama stabiliai vykdyti savo įsipareigojimus.

Pav. 18. Vilniaus savivaldybės projektų mokėjimai

2004-2006 metų programos projekto „Neries upės baseino investicinės programos 1 investicijų paketo (Vilniaus miestas ir Vilniaus rajonas)“ mokėjimai analizuojami, nes norima išsiaiškinti, ar turi įtakos mokėjimų stabilumui, kai projektas vykdomas dideliame mieste ir didmiestis galimai turi didesnių apyvartinių lėšų. Pagal pateiktus visus mokėjimo srautus galima išžvelgti, kaip kiekvieną pusmetį augo įsisavintų lėšų rodikliai. Krizės laikotarpyje mokėjimai vyko sklandžiai ir valstybė laiku vykdė savo įsipareigojimus.

Pagal 2007-2013 metų programos mokėjimus matoma, jog Vilniaus sritis per 2010 metus vykdė mokėjimus nenaudojant EIB paskolos. Tai rodo, jog didmiestis iš tiesų turi daugiau apyvartinių lėšų ir gali apsimokėti savo prisidedamą lėšų dalį.

Galime daryti išvadą, kad per 2010 metus 2007-2013 projektams buvo nukreiptos pastangos kuo daugiau apmokėti ir įgyvendinti nustatytus planus. Išskirti ambicingi planai, sprendžiant tą problemą dėl nuosavų lėšų trūkumo, todėl buvo sudarytos galimybės kreiptis į Europos investicinį banką EIB paskolas, kad galėtų finansuoti savo dalį. Visos analizuotos savivaldybės turi EIB paskolas, tačiau jos linkusios ja pasinaudoti tik esant didelei būtinybei. Nors Europos investicinis bankas yra nustatęs žemas palūkanų normas ir parankes sąlygas

grąžinti pasiskolintus pinigus, tačiau analizė parodė, jog 2007-2013 m projektų mokėjimo seka vyko lėčiau, o ekonominis nuosmukis sąlygojo nežymų įsisavinamų lėšų sumažėjimą. Apžvelgtos savivaldybės vykdė savo sutartinius įsipareigojimus ir tik 3 iš jų t.y. Biržai, Šiauliai ir Akmenė pasinaudojo galimybe išmokėti iš EIB šaltinio padengiant savo lėšų dalį.

Lyginat 2004-2006 metų ir 2007-2013 metų programas pastebima, kad valstybė dėjo visas pastangas, užtikrinti pinigų srautus. Iškelta hipotezė **antroji hipotezė „Krizė įtakojo aplinkosaugos projektų finansavimą“** dalinai pasitvirtino, nes buvo tik keletą savivaldybių kurioms prireikė pagalbos apmokant savo lėšų dalį. Lietuvos valstybė užtikrino koofinansavimą LR valstybės biudžeto (BF) lėšų reikiama dalimi, todėl nei vienoje diagramoje nesimatė kritinis pusmetis, kuris galėjo įtakoti visas savivaldybes ir būtų galima įvardinti, kad tai sukėlė atsiradusi krizė.

3.5. Aplinkos projektų atsipirkimo galimybės

Trečioji hipotezė – „Skirtingose regionuose ir miestuose aplinkosaugos projektai atsiperka nevienodai“ buvo tam, kad nustatyti, ar tokie faktoriai, kaip miesto dydis, gyventojų skaičius turi įtakos projekto atsipirkimui. Analizuojant nagrinėtų dviejų projektų – „Ventos – Lielupės baseino investicinės programos I etapo I fazės projektą“ ir "Neries upės baseino investicinė programa, 1 etapas" atsipirkimo galimybes, reikia įvertinti finansinius ir ekonominius srautus, kuriuos sukelia projektas.

Finansinis srautas – tai grynosios piniginių pajamos, gaunamos įvykdžius projektą.

Ekonominis srautas – teigiama socialinė nauda, susidedanti tiek iš projekto finansinių pajamų, tiek iš tokios naudos kaip švaresnė aplinka, su švariu geriamuoju vandeniu susijęs visuomenės sveikatos lygio gerėjimas.

Analizuojant projekto teikiamą naudą, įvertinami du variantai – su projektu ir be projekto, kurie yra palyginami. Esminė projektų investicijų dalis yra įsisavinama iki 2010 m. Įmonės pajamų, išlaidų lygis ir išlaidų struktūra scenarijui „su projektu“ yra priimamas atsižvelgiant į faktinius įmonės pagrindinės veiklos rezultatus 2008-2009. Įmonės finansinių srautų prognozė nuo 2010 m. yra atliekama atsižvelgiant visų pirma į šio projekto dėka naujai pajungiamus vartotojus, dėl to didėjančias pajamas ir išlaidas. Remiantis analogiškų projektų patirtimi yra žinoma, kad pilnai įvedus į eksploataciją vandens tiekimo ir nuotėkų surinkimo bei tvarkymo infrastruktūra, šios infrastruktūros remonto, techninės priežiūros ir ilgalaikio turto atstatymo išlaidos išauga vidutiniškai 1-1,5% nuo infrastruktūros pradinės vertės. Padidėja ir kitos (transporto, laboratorijos paslaugų, mokėjimų administravimo ir pan.) išlaidos. Todėl yra daroma

prielaida, kad 2013 metais bus peržiūrimi įmonės paslaugų tarifai, siekiant pajamų-išlaidų srautų balanso. 2020 metais yra numatoma reinvesticija nusidėvėjusios elektrotechninės ir mechaninės įrangos atnaujinimui, infrastruktūros kapitaliniam remontui. Remiantis analogiškų projektų patirtimi ši reinvesticija paprastai sudaro 20-40% nuo infrastruktūros pradinės vertės. Skaičiavimuose priimame 35%.

Investicinis projektas yra pradedamas 2008 metais. Todėl įmonės pajamų, išlaidų lygis ir išlaidų struktūra scenarijui „be projekto“ yra priimamas atsižvelgiant į faktinius įmonės pagrindinės veiklos rezultatus tais metais. Yra daroma prielaida, kad dėl negerėjančios integruotos vandens tiekimo ir nuotėkų tvarkymo paslaugos kokybės, nedidėjančios vartotojų bazės įmonės pardavimai išliks tų metų lygyje. Įmonės išlaidos išliks taip pat pastovios. Yra daroma prielaida, kad dėl negerėjančios integruotos vandens tiekimo ir nuotėkų tvarkymo paslaugos kokybės įmonė „be projekto“ neturės galimybės didinti kainas. Reikia pažymėti, kad scenarijus „be projekto“ iš esmės neegzistuoja, nes įmonė be šio projekto negalėtų toliau funkcionuoti dėl techninių, ekonominių, socialinių bei gamtosauginių priežasčių. Todėl scenarijus „be projekto“ vertintinas labiau kaip metodologiškai sąlygota teorinė galimybė.

- Inkrementiniai pinigų srautai yra gaunami, kaip atitinkamų pinigų srautų „su projektu“ ir pinigų srautų „be projekto“ skirtumas. Nusidėvėjimas finansinėje analizėje yra eliminuojamas iš įmonės sąnaudų. Visos kainos naudojamos be PVM. Siekiant geresnio palyginamumo su ankstesne analize, investiciniai scenarijai yra analizuojami realiomis 2004 m. pabaigos kainomis. T.y. nominalios kainos yra redukuojamos atsižvelgiant į metinės infliacijos lygį.

- Analizė atliekama realiomis 2004 m. pabaigos kainomis
- Naudotos 6% reali finansinė ir 5% reali ekonominė diskonto normos.
- Ekonominė nauda buvo vertinta pagal „The Benefits of Compliance with the Environmental Acquis for the Candidate Countries“, ECOTEC Research Ltd.

- Investicijų FNPV ir FIRR - siekiant įsitikinti, kad įmonės faktinės grynosios pajamos neviršijo planuotų.

- Investicinio projekto ENPV ir FNPV – siekiant įsitikinti, kad projektas išliko socialiniai ir ekonomiškai naudingas.

- Savo darbe analizei naudojama 6% reali diskonto norma, prognozės laiko horizontas laiko horizontas – 21 metai nuo šios darbo rengimo (2010). Detalesni skaičiai yra pateikti prieduose.

- Likvidacinė vertė yra vertinama rinkos verte ir priimama lygi 0. Infrastruktūros statinių ir įrengimų rinkos kaina po 20 eksploatacijos metų, atmetus demontavimo kaštus, bus artima 0.

11 lentelė. Investicijų finansinių charakteristikų prognozių palyginimas

	Investicijų finansinė charakteristika	Prognozuota projekto eigoje	2010 m.
Biržai	FNPV (tūkst. litų)	-10.123,61	-14.124,25
	FIRR (proc.)	-4,00%	-8,50%
Pasvalys	FNPV (tūkst. litų)	-18.980,04	-27.693,91
	FIRR (%)	-8,00%	Neapskaitomai maža
Rokiškis	FNPV (tūkst. litų)	-17.926,94	-22.799,03
	FIRR (%)	-8,00%	-9,00%
Akmenė	FNPV (tūkst. litų)	-19.998,62	-25.839,70
	FIRR (%)	-9,00%	Neapskaitomai maža
Joniškis	FNPV (tūkst. litų)	-17.101,72	-19.764,52
	FIRR (%)	-6,00%	-7,50%
Šiauliai	FNPV (tūkst. litų)	-26.790,28	-30.148,84
	FIRR (%)	-8,00%	Neapskaitomai maža
Telšiai	FNPV (tūkst. litų)	-33.830,53	-45.612,86
	FIRR (%)	-8,00%	Neapskaitomai maža
Vilnius	FNPV (tūkst. litų)	-77.282,30	-79.176,80
	FIRR (%)	-4,00%	Neapskaitomai maža

Kadangi pagal kasmetinius piniginius srautus gaunama grynoji dabartinė finansinė vertė, naudojant 6 proc. diskonto normą (FNPV@6% (tūkst. litų) yra neigiama projektai yra finansiškai nuostolingi. Akivaizdu, projektas išlieka ne komercinio, o socialinio-gamtosauginio pobūdžio.

12 lentelė. Investicijų socialinių- ekonominių charakteristikų prognozių palyginimas

	Investicijų ekonominė charakteristika	Prognozuota projekto eigoje	2010 m.
Biržai	ENPV 5% (tūkst. litų)	14.374,01	8.829,14
	EIRR (%)	15,00%	9,80%
	B/C	1,9	1,41
Pasvalys	ENPV@5% (tūkst. litų)	4.934,05	22.216,22
	EIRR (%)	8,00%	12,40%
	B/C	1,2	1,57
Rokiškis	ENPV@5% (tūkst. litų)	16.086,60	38.359,98

	EIRR (%)	14,00%	16,50%
	B/C	1,8	2,5
Akmenė	ENPV@5% (tūkst. litų)	14.791,80	19.000,45
	EIRR (%)	13,00%	11,70%
	B/C	1,7	1,6
Joniškis	ENPV@5% (tūkst. litų)	3.483,88	27.732,98
	EIRR (%)	7,00%	14,50%
	B/C	1,1	1,85
Šiauliai	ENPV@5% (tūkst. litų)	19.173,40	48.664,17
	EIRR (%)	12,00%	20,00%
	B/C	1,6	2,35
Telšiai	ENPV@5% (tūkst. litų)	32.943,16	45.973,70
	EIRR (%)	15,00%	15,90%
	B/C	2	1,89
Vilnius	ENPV@5% (tūkst. litų)	28.898,22	47.593,54
	EIRR (%)	8,40%	9,90%
	B/C	1,54	1,84

Šių projektų vidinės ekonominės gražos normos svyruoja nuo 7% iki 15% EIRR ribose. Lentelėje matome, jog yra didesnės nei socialinė diskonto norma taikytina Lietuvai -5,5%. Tai reiškia, kad visi projektai turintys EIRR (%) daugiau 5,5% yra socialiai pageidaujami ir naudingi bendruomenei. Jeigu projekto graža būtų mažesnė - tai rodytų, jog yra naudingesnių projekto alternatyvų.

IŠVADOS IR REKOMENDACIJOS

1. Globalizacija išskaido pasaulį, lygiai taip pat, kaip ir suvienija: finansų erdvė tapo stipriai integruota kasdieniame gyvenime, naikindama tarptautines ribas, tačiau finansinės griūties pasekmės – nauji barjerai kitose veiklos srityse. Nors globalizacija pateikė ne tik teigiamų rezultatų, bet ir nemažų problemų, šiandien globalizacijos įtakoje verslo idėjos pagrįstos aplinką tausojančiais principais, net ekonominės krizės laiku yra perspektyvios, kadangi Lietuvos ir Pasaulio gyventojai teikia prioritetą sveikai aplinkai.
2. Aplinkosaugos turinį sudaro oro, vandens, dirvožemio, žemės gelmių, augalijos, gyvūnijos bei landšafto moksliskai pagrįstas, protingas naudojimas ir apsauga. Aplinkos planavimo, organizavimo ir vykdymo galimybės visada priklauso nuo visuomenėje priimtų ir naudojamų krašto tvarkymo principinių nuostatų visumos. Lietuvoje aplinkos apsaugos problemoms spręsti yra suformuota vieninga Aplinkos apsaugos ministerijos struktūrinių padalinių sistema.
3. Paskutiniaisiais dešimtmečiais vienas svarbiausių ES regioninės politikos prioritetų yra ekonominės ir socialinės gerovės skirtumų tarp regionų sumažinimas. Tuo tikslu buvo įsteigti atitinkami regioninę politiką padedantys įgyvendinti instrumentai, vadinamieji ES Struktūriniai Fondai: Europos socialinis fondas, Europos regioninės plėtros fondas, Europos žemės ūkio orientavimo ir garantijų fondas, Žuvininkystės fondas ir Sanglaudos fondas (įkurtas po 1993 m. struktūrinių fondų reformos).
4. Aplinkosaugos projektai finansuojami iš ES struktūrinės paramos Sanglaudos fondo. Sanglaudos fondo teikiama parama (skiriamų lėšų dydis) priklauso nuo šių kriterijų: šalies gyventojų skaičiaus, šalies ploto, BNP vienam gyventojui, socialinių - ekonominių faktorių, ir privalo atitikti pagrindinius reikalavimus: finansuojami ne mažesni kaip 10 mln. eurų vertės investiciniai projektai ir gali būti padengiama ne daugiau kaip 80 - 85% projekto vertės.
5. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, siekdama užtikrinti tinkamą ES lėšų panaudojimą ir veiksmingą programų įgyvendinimą 2002 m. įsteigė Aplinkos projektų valdymo agentūrą. Agentūra administruoja iš dalies finansuojamus ISPA, Sanglaudos ir Struktūrinių fondų aplinkosaugos projektus bei administruojant 2007–2013 m. ES struktūrinę paramą atlieka įgyvendinančios institucijos funkcijas: vandentvarkos, atliekų tvarkymo, biologinės įvairovės ir kraštovaizdžio apsaugos, pažeistų ir užterštų teritorijų tvarkymo, visuomenės informavimo ir švietimo apie aplinką, oro kokybės gerinimo srityse. Aplinkosaugos projektai šalies mastu teikia ekonominę, finansinę, efektyvumo ir

socialinę naudą, teigiamai veikia aplinkos kokybę, rekreaciją, sveikatą, juos įgyvendinant siekiama vieno pagrindinio tikslo – darnaus šalies vystymosi.

6. Krizės laikotarpiu galutiniams paramos gavėjams išskyla sunkumų įgyvendinat 2007-2013 metų projektus, kadangi jie privalo prisidėti savo lėšomis. 2010 metais sprendžiant problemą dėl nuosavų lėšų trūkumo, paramos gavėjams buvo sudarytos galimybės kreiptis į Europos investicinį banką paskolos nuosavų lėšų daliai padengti. Ši galimybė padėjo tęsti paramos įsisavinimą su laikinu lėšų trūkumu susiduriantiems projektų vykdytojams.
7. Atlikta investicinių aplinkosaugos projektų finansavimo analizė parodė, kad skirtų lėšų įsisavinimas nėra aukštas ir svyruoja nuo 17,9 iki 33,3 proc. Iki 2010 m. lapkričio daugiausiai pagal sutartis skirtų lėšų įsisavino Alytaus ir Marijampolės apskritys, mažiausiai Klaipėdos ir Kauno apskritys.
8. Išanalizavus surinktus duomenis apie konkretų „Ventos – Lielupės baseino investicinės programos“ projektą paaiškėjo, kad krizė įtakoja aplinkosaugos projektų finansavimą. Mokėjimai seka lėčiau, sunkiau įsisavinami projektų įgyvendinimui skirti pinigai, nes 2008-2010 m išgyvenant ekonominio nuosmukio periodą užsakovai turi mažiau apyvartinių lėšų. Įvertinus FIRR ir EIRR nustatyta, kad projektas socialinio – gamtosauginio pobūdžio ir finansiškai nuostolingas.
9. 2008 metais aplinkosaugos sektoriui Lietuvoje buvo išmokėta 648,88 mln. litų, 2009 metais – 748,08 mln. litų. Šios lėšos finansinio nuosmukio metu buvo įlietos į ekonomiką, stabdė nedarbo augimą, BVP kritimą.
10. Krizės metas gali būti siejamas su kritusiomis darbų kainomis. Kadangi iš tyrimo rezultatų matyti, jog projektai yra finansiškai neatsiperkantys (vidutinė finansinės grąžos norma – -8 proc.), mažesnės investicijos finansinio nuosmukio metu leidžia pagerinti atsiperkamumą, padidinant ir socialinę – ekonominę grąžą (vidutinė ekonominės grąžos norma – 13,8 proc.)
11. Tyrimo metu keltos hipotezės pasitvirtino iš dalies:
 Finansinė krizė apsunkino aplinkosaugos projektų finansavimą, tačiau dėl aktyvios ekonomikos skatinimo politikos bei sudarytų sąlygų vykdyti projektus neturint nuosavų lėšų, bendras išmokamų lėšų kiekis ekonomikos nuosmukio metu didėjo. Skirtinguose regionuose projektai tiek finansiniu, tiek socialiniu - ekonominiu požiūriu atsiperka nevienodai, tai lemia specifiniai regionų rodikliai – gyventojų skaičius, tankumas, reikalingų investicijų dydis ir kt.

12. Konsultacinių paslaugų ir statybos darbų pirkimuose būtų tikslinga:

- siekiant padidinti konkurencingumą, sumažinti kvalifikacinius reikalavimus konkursų sąlygose ir sudaryti sąlygas mažoms kompanijoms dalyvauti pirkimuose. Nors krizės laikotarpis baigiasi, tačiau valstybė turi būti suinteresuota įtraukti į rinką „smulkiuosius“ dalyvius ir skatinti ekonomiką.
- Imtis priemonių dėl dalyvių nemotyvuotai stabdančių pirkimų procesus, nes tai tiesiogiai įtakoja aplinkosaugos projektų įgyvendinimo rodiklius.
- Sutartyse taikyti griežtesnes sankcijas už projektavimo bei darbų etapuose įsipareigojimų nevykdymą.

13. Tinkamas strateginis vadovavimas, koordinavimas tarp ministerijų ir ar joms pavaldžių institucijų, savalaikis monitoringo sistemų steigimas ir išvystytas projektų rengimo mechanizmas, turintis didžiausią įtaką įsisavinant ES lėšas, padėtų išspręsti struktūrinės politikos valdymo ir projektų įgyvendinimo problemas Lietuvoje.

LITERATŪRA

1. **Acemoglu D. ir Aghion P.** Distance to frontier, selection, and economic growth. *NBER* working paper. 9066, 2002
2. **Aplinkos projektų valdymo agentūra** // .
<http://www.apva.lt/body.php?m=1166192186>, [žiūrėta 2010 10 11]
3. **Ayhan Kose, M., Otkrok, C., Whiteman, C. H.** Understanding the Evolution of World Business Cycles, IMF Working Paper, 2005
4. **Basalykas A.** Žemė – žmonijos buveinė. Vilnius, 1999.
5. **Becker G.S.** Human Capital – University of Chichago, 1993
6. **Begg I., Draxler J., Mortensen J.** Is Social Europe Fit for Globalisation – Brussels: CEPS, 2008
7. Bendrijos aplinkos apsaugos veikslių programa – Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos ministerija, Vilnius, 1996
8. **Brown L.** The Bread Alone – New York: Preger, 1977
9. **Buzan B.** Žmonės, valstybė ir baimė. Vilnius, 1997.
10. **David-Pascal Dion** The Lisbon Process: a European Odyssey, 2005
11. Deutsche Bank Research Post-Lisbon Agenda, 2009 Prieiga per Internetą: <http://www.dbresearch.com/PROD/DBR_MOBILE_EN-PROD/PROD0000000000250332.pdf> [žiūrėta 2010 m. birželio 20 d.]
12. **Ferrero G.** Monetary Policy and the Transition to Rational Expectations, 2004
13. **Jacoby W. and Meunier S.** Europe and the Management of Globalization: Responding to Globalization Pressures, 2008.
14. **Görtz C.** Expectations Driven Business Cycles Featuring Growth Asymmetries, 2009
15. **Leonas P.** Teisės enciklopedija. Vilnius, 1995.
16. Lisbon European Council Presidency Conclusions, 23 AND 24 MARCH 2000
17. Lisabonos jungtinės ekonomikos augimo ir darbo vietų kūrimo gairės (2005-2008) Prieiga per Internetą: <<http://www.ukmin.lt/lt/strategija/lisabona.php>> [žiūrėta 2010 10 11]
18. **Mackevičiūtė J., Žičkienė S.** Gamtinių būtybių moralinių teisių neantropocentriniai etiniai argumentai – Problemos Nr.68, 2005
19. **McDonald, John F.** Keynesian Theory and Policy, 2008

20. **Mačys G.** ES struktūrinė parama Lietuvoje: pirmieji vertinimai: Socialiniai tyrimai – Šiauliai: Šiaulių universitetas, 2006
21. **Mühle E.** The Baltic lands, national historiographies, and politics in the „short twentieth century“ // *Journal of baltic studies*. 1999, Vol. 30. Nr. 4.
22. **Mudd S., Valev N.** Once Bitten, Twice Shy: Experiences of a Banking Crisis and Expectations of Future Crises, 2009
23. **Prat G. Uctum R.** Economically Rational Expectations Theory: Evidence from the WTI Oil Price Survey Data, 2006
24. **Rae D., Sollie M.** Globalisation and the European Union: which countries are best placed to cope? – OECD Economics Department Working Paper no. 586, 2007
25. **Scholte J.A.** Globalization: a critical introduction – Houndmills: Macmillan Press, 2000. 17. World Public Sector Report.
26. **Snieška V., Bernatorytė D., Kavaliauskienė V.** Tarptautinių ekonominių santykių, bei globalinių problemų ekonomikos pagrindai – Kaunas, 1992
27. **Šileika A., Žičkienė S.** Aplinką tausojanti plėtra: samprata ir diskutuotinos problemos – Aplinkos tyrimai, inžinerija ir vadyba. Nr.3 (17), 2001
28. Nacionalinės krizių valdymo sistemos koncepcija, 2000 m. balandžio 26d. LRV posėdžio protokolas Nr.21 // www.lrs.lt [žiūrėta 2010 10 16]
29. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2000 m. lapkričio 8 d. nutarimas Nr. 1365 „Dėl Lietuvos Respublikos nacionalinės krizių valdymo sistemos koncepcijos įgyvendinimo priemonių patvirtinimo“ // www.lrs.lt [žiūrėta 2010 10 16]
30. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. liepos 27 d. nutarimas Nr. 939 „Dėl Krizių valdymo centro prie Krašto apsaugos ministerijos įsteigimo ir šio centro nuostatų patvirtinimo“ // www.lrs.lt [žiūrėta 2010 10 16]
31. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. lapkričio 27 d. nutarimas Nr. 1427 “Dėl Krizių valdymo komiteto sudarymo ir jo nuostatų patvirtinimo” // www.lrs.lt [žiūrėta 2010 10 16]
32. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002m. sausio 9 d. nutarimas Nr. 19 „Dėl krizių prevencijos komiteto sudarymo ir jo nuostatų patvirtinimo“ // www.lrs.lt [žiūrėta 2010 10 16]
33. Lietuvos teisės pagrindai. Vilnius, 2004.
34. **Valackienė A.** Krizių valdymas ir sprendimų priėmimas. – Kaunas, 2005
35. **Wyplosz Ch.** Monetary and Financial Integration in East Asia: The Relevance of European Experience – Oxford University Press, 2010

36. **Wyplosz, Ch.** The failure of the Lisbon strategy, – Swedish Economic Policy Review, 2010
37. **Sakalas A., Savanevičienė A.** Įmonės krizių vadyba. – Kaunas, 2003
38. **Waters M.** Globalization, 2001
39. **Žebrytė I.** Įsigyjate verslą Lietuvoje? - Kaip išvengti nemalonių siurprizų. Ar investuotojui svarbi įsigyjamos įmonės aplinkosaugos politika, 2005 08 31 // www.ekostrategija.lt, [žiūrėta 2010 09 12]
40. 2007-2013 m. Sanglaudos skatinimo veiksmų programa http://www.esparama.lt/ES_Paramam/strukturines_paramos_2007_1013m_medis/titulinis/files/3V_P_SS_2007-07-05.pdf [žiūrėta 2010 10 11]
41. Europos Komisijos sprendimas Nr. K(2007)3738 http://www.esparama.lt/download.php?law_act_pub=553 [žiūrėta 2010 10 11.]
42. Europos Komisijos sprendimas Nr. K(2007)1808 http://www.esparama.lt/download.php?law_act_pub=560 [žiūrėta 2010 10 11]
43. 2007 m. gruodžio 5 d. LR aplinkos ministro įsakymas Nr. D1-657 “Dėl laikinai finansuojamų preliminarių projektų, atitinkančių 2007-2013 m. Sanglaudos skatinimo veiksmų programos tikslus”
44. 2007 m. spalio 17 d. LR Vyriausybės nutarimas Nr. 1139 „Dėl atsakomybės ir funkcijų paskirstymo tarp institucijų, įgyvendinant Lietuvos 2007-2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategiją ir veiksmų programas“
45. Valstybės ilgalaikės raidos strategijos atnaujinimo ir strateginių dokumentų poreikio studija <http://www.ukmin.lt/lt/strategija/studija/VIRS%20atnaujinimo%20ir%20strateginiu%20dok%20poreikio%20studija.pdf> [žiūrėta 2010 10 11]
46. 2005 m. gegužės 10 d. įsakymu Nr. D1-239 „Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Aplinkos projektų valdymo agentūros nuostatai“ (http://www.apva.lt/download_file.php?id=40) [žiūrėta 2010 10 11.]
47. http://www.usgovernmentspending.com/downchart_gs.php?year=1900_2010&view=1&expand=&units=p&fy=fy11&chart=G0-fed&bar=0&stack=1&size=l&title=US%20Federal%20Deficit%20As%20Percent%20Of%20GDP&state=US&color=c&local=s [žiūrėta 2010 10 11]
48. http://ec.europa.eu/employment_social/esf/discover/esf_en.htm [žiūrėta 2010 10 16]
49. <http://www.visuomenei.lt/?id=2&pg=&nid=339> [žiūrėta 2010 10 16]

Normantaitė E. Aplinkos projektų ES finansavimo naudos vertinimas krizės kontekste / Viešojo sektoriaus ekonomikos magistro baigiamasis darbas Vadovė prof. dr. E. Martinaitytė. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Ekonomikos ir finansų valdymo fakultetas, 2010. – 72 p.

ANOTACIJA

Magistro baigiamajame darbe išanalizuotas finansinės krizės poveikis aplinkosaugos projektų finansavimui, iškeltos šio finansavimo problemos bei pateikti siūlymai, kaip šias problemas spręsti. Teorinėje darbo dalyje analizuojamas globalizacijos vaidmuo aplinkosaugai, jos projektams ekonominės krizės kontekste, taip pat pateikiamos globalizacijos bei aplinkosaugos sąsajos. Praktinėje darbo dalyje įvertinami įgyvendinami aplinkosaugos projektai, jų plėtros galimybės finansinės krizės sąlygomis.

Pagrindiniai žodžiai: globalizacija, aplinkosauga, ekonominė krizė, finansavimas, projektas.

Normantaitė E. Evaluation of benefits of EU funding Environmental projects in the context of economic crisis. / Master thesis in Public Sector Economics. Supervisor assoc. Prof. Dr. E. Martinaitytė. – Vilnius: Faculty of Economics and Finance Management, Mykolas Romeris University, 2010. 72 – p.

ANOTATION

In this Master thesis the financial crisis impact on the funding of environmental projects has been analysed. The problems relating to funding have been raised and suggestions on solving them proposed. In the theoretical part of the paper, globalisation role on environmental projects in the context of economic crisis has been discussed, additionally explaining relationship between globalisation and environment. In the empirical part the evaluation of realizable environmental projects and the perspectives of their development during financial crisis is presented.

Keywords: globalisation, environment, economic crisis, funding, project

SANTRAUKA

Globalizacijos procesai pasaulio ekonomikoje intensyvėja, o pati globalizacija apima vis daugiau veiklos sričių, tai palietė ir aplinkosaugą. Pirmieji aplinkosaugos projektai buvo pradėti finansuoti dar prieš Lietuvai įstojant į Europos Sąjungą. ES finansavimas aplinkosaugos projektams sudaro dalį visų projekto įgyvendinimui reikalingų lėšų. Nors didžioji projekto sumos proporcija finansuojama ES lėšomis, projektą inicijuojanti savivaldybė ir jos įmonės turi pačios padengti dažniausiai nemažą likusią bendros sumos dalį. Tyrimo objektas - Lietuvos aplinkosaugos projektų finansavimas. Uždaviniai: išanalizuoti globalizacijos poveikį aplinkosaugai; pateikti ES politikos pagrindines nuostatas dėl ES struktūrinės paramos programos aplinkosaugos projektams; išanalizuoti finansinės krizės ypatumus, įtaką Lietuvoje įgyvendinamiems aplinkosaugos projektams; parengti tyrimo metodologiją, kurio pagalba bus įvertinti aplinkosaugos projektų nauda; iškelti hipotezes ir įsitikinti ar daromos prielaidos yra teisingos ar klaidingos; įvertinti įgyvendinamus aplinkosaugos projektus, jų plėtros galimybes finansinės krizės sąlygomis. Metodai: mokslinės literatūros ir kitų šaltinių (LR ir ES teisinių dokumentų ir norminių aktų) analizė; statistinių duomenų analizė, sintezė, palyginimas; finansinių ataskaitų analizė; hipotezių tikrinimas, rezultatų apibendrinimas.

Atlikus darbą paaiškėjo, kad globalizacijos įtakoje verslo idėjos pagrįstos aplinką tausojančiais principais, net ekonominės krizės laiku yra perspektyvios, nes Lietuvos ir Pasaulio gyventojai teikia prioritetą sveikai aplinkai. Lietuvoje aplinkos apsaugos problemoms spręsti yra suformuota vieninga Aplinkos apsaugos ministerijos struktūrinių padalinių sistema. Paskutiniaus dešimtmečiais vienas svarbiausių ES regioninės politikos rūpesčių buvo mažinti ekonominės ir socialinės gerovės skirtumus tarp regionų. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, siekdama užtikrinti tinkamą ES lėšų panaudojimą ir veiksmingą programų įgyvendinimą 2002 m. įsteigė Aplinkos projektų valdymo agentūrą. Aplinkosaugos projektai šalies mastu teikia ekonominę, finansinę, efektyvumo ir socialinę naudą, teigiamai veikia aplinkos kokybę, rekreaciją, sveikatą, juos įgyvendinant siekiama vieno pagrindinio tikslo – darnaus šalies vystymosi. Įvertinus aplinkosaugos projektų finansavimą iki 2010 m. lapkričio daugiausiai pagal sutartis skirtų lėšų įsisavino Alytaus ir Marijampolės apskritys, mažiausiai Klaipėdos ir Kauno. Svarbiausia, kad tokie įgyvendinami projektai socialiai pageidaujami ir naudingi bendruomenei.

Darbą sudaro įvadas, teorinė, praktinė dalys. Darbo pabaigoje pateikiamos išvados, literatūros sąrašas bei priedai.

Darbas aktualus dėl savo naujumo, problematikos, pateikiamų išvadų, kurios sudaro prielaidas išsamesniems šios temos tyrimams bei sprendimo būdų ieškojimas.

SUMMARY

Nowadays the processes of globalisation are getting more intense in worlds economy. The globalisation itself is acting in many fields of activities, including the environment. The first environmental projects in Lithuania were funded even before joining the European Union. The EU funding for environmental projects is just a part of total funding required by projects. Despite the large proportion of project funding being issued by EU, the client (usually the local government and its companies) has to cover the rest of the project value themselves. Research object – funding of Lithuania’s environmental projects. Tasks: analyse globalisation impact on environment; introduce the main guidelines of EU policy on EU structural support for environmental projects; analyse the financial crisis impact on present environmental projects in Lithuania; prepare research methodology, which will be used to evaluate gains of the projects; raise the hypothesis and test whether they are confirmed or rejected; evaluate current environmental projects, their development perspectives during financial crisis. Methods: scientific literature, LR and EU law documents analysis, statistical data analysis; synthesis; comparison; financial reports analysis; hypothesis testing; summarizing of findings.

Research outcomes showed that running business based on environmental development can be promising even during the economic crisis, as increasing number of Lithuanian and the rest of the world population are starting to care more about their environmental well-being. To manage the environmental problems Lithuania’s Ministry of Environment has a well organized department system. In order to increase the transparency and effectiveness of EU funding along with efficient development of programmes Lithuanian Ministry of Environment has established the Environmental Project Management Agency in the year 2002. One of the main objectives of EU in the last decades was to narrow the welfare differences amongst the regions.

Environmental projects are contributing increasing financial, effectiveness and social advantages as well as improving the quality of environment, recreation and health. The main aim of these projects is harmonious development of the country. Analysis of funding of environmental projects up until November 2010 shows, that the largest proportion of funding have been reclaimed by Alytus and Marijampolė regions, the lowest – Klaipėda and Kaunas regions. Nevertheless, such projects are proved to be useful and welcome in society.

Master thesis is consisted of introduction, theoretical and empirical parts. At the end of the paper the conclusions are drawn, finally references and appendix provided.

Research done here is relevant because of its up to date issues, and proposed findings that lay down the assumptions for further research in the field to be done.

PRIEDAI